

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Факультет гуманітарно-педагогічний**

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри
соціальної роботи та реабілітації
(назва кафедри)

Сопівник І. В.
(підпис) (ПІБ)

« _____ » _____ 2025 р.

**БАКАЛАВРСЬКА КВ АЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему «Соціалізація підлітків засобами масової інформації»**

Спеціальність 231 Соціальна робота
(код і назва)

Гарант освітньої програми

доктор педагогічних наук, професор
(науковий ступінь та вчене звання)

(підпис) Осадченко І. І.
(ПІБ)

Керівник бакалаврської кваліфікаційної роботи

кандидат педагогічних наук
(науковий ступінь та вчене звання)

(підпис) Власенко К.О.
(ПІБ)

Виконав

(підпис)

(ПІБ студента) Галанін А.А.

КИЇВ – 2025

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Факультет гуманітарно-педагогічний**

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

соціальної роботи та реабілітації

(назва кафедри)

Сопівник І. В.

(підпис)

(ПІБ)

« _____ » _____ 2025 р.

З А В Д А Н Н Я

**на виконання бакалаврської кваліфікаційної роботи
студенту**

Галаніну Андрію Андрійовичу

Спеціальність 231 Соціальна робота

(код і назва)

Тема бакалаврської кваліфікаційної роботи **«Соціалізація підлітків засобами масової інформації»**

затверджена наказом ректора НУБіП України від «08» 04 2025 року № 581 «С»

Термін подання завершеної роботи (проекту) на кафедру «20» травня 2025 р.

(рік, місяць, число)

Вихідні дані до бакалаврської кваліфікаційної роботи: *наукові розробки вітчизняних і зарубіжних учених; матеріали періодичних видань; навчальна та довідкова література з теми дослідження.*

Перелік питань, які потрібно розробити:

1. Розглянути теоретичні основи соціалізації підлітків засобами масової інформації;
2. Вивчити український та міжнародний досвід соціалізації підлітків засобами масової інформації;
3. Діагностувати рівні впливу засобів масової інформації на соціалізацію підлітків;
4. Обґрунтувати та реалізувати програму соціалізації підлітків засобами масової інформації.

Дата видачі завдання «13» вересня 2024 р.

Керівник бакалаврської кваліфікаційної роботи

Власенко К.О.

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Завдання прийняв до виконання

(підпис)

Галанін А.А.

(прізвище та ініціали студента)

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ	8
1.1. Поняття та сутність соціалізації в підлітковому віці.....	8
1.2. Засоби масової інформації як фактор соціалізації підлітків.....	19
1.3. Механізми впливу засобів масової інформації на свідомість підлітків.....	25
<i>Висновки до першого розділу</i>	34
РОЗДІЛ 2. ДІАГНОСТИКА ВПЛИВУ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА СОЦІАЛІЗАЦІЮ ПІДЛІТКІВ	37
2.1. Український та міжнародний досвід соціалізації підлітків засобами масової інформації.....	37
2.2. Діагностика рівнів впливу засобів масової інформації на соціалізацію підлітків.....	47
<i>Висновки до другого розділу</i>	59
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ПЕРЕВІРКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОГРАМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ	61
3.1. Обґрунтування та реалізація програми соціалізації підлітків засобами масової інформації.....	61
3.2. Аналіз результатів експериментальної роботи.....	67
<i>Висновки до третього розділу</i>	81
ВИСНОВКИ	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	86
ДОДАТКИ	98

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна бакалаврська робота на тему «Соціалізація підлітків засобами масової інформації» має таку структуру: 1) картку кваліфікаційної бакалаврської роботи; 2) титульний аркуш; 3) завдання до виконання кваліфікаційної бакалаврської роботи; 4) реферат; 5) зміст; 6) вступ; 7) основну частину (III розділи); 8) загальні висновки; 9) список використаних джерел; 10) додатки. У роботі подано 2 додатки, та 3 таблиці. Список використаних джерел складає 76 позицій. Обсяг бакалаврської кваліфікаційної роботи 79 сторінки.

У першому розділі розглянуто теоретико-методологічні основи формування медіаграмотності підлітків як важливого чинника їх соціалізації в умовах сучасного інформаційного простору. Проведено аналіз основних підходів до розуміння феномену соціалізації та її особливостей у підлітковому віці. Здійснено теоретичне обґрунтування медіаграмотності як компонента соціальної компетентності.

У другому розділі проведено аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду реалізації програм медіаосвіти для підліткової аудиторії. Досліджено практичні моделі, педагогічні стратегії та освітні технології та узагальнено основні тенденції розвитку медіаосвіти в освітніх закладах різних країн. Здійснено діагностику рівня сформованості медіаграмотності та соціальної відповідальності підлітків.

У третьому розділі обґрунтовано та реалізовано програму соціалізації підлітків засобами масової інформації, що сприяла вдосконаленню соціалізаційного впливу медіасередовища, спрямованого на розвиток критичного мислення, інформаційної культури та соціальної активності підлітків.

Ключові слова: медіаграмотність, підлітки, соціалізація, медіасередовище, соціальні мережі, інформаційна культура, медіаосвіта, соціальна компетентність, освітні програми, критичне мислення.

ВСТУП

Сучасне суспільство зазнає значних змін під впливом глобалізаційних процесів, розвитку інформаційних технологій та розширення засобів масової інформації. Особливої ваги набуває питання соціалізації підлітків, адже саме цей віковий період є критичним у формуванні особистості, соціальних установок, цінностей та моделей поведінки. В умовах активного використання цифрових технологій традиційні агенти соціалізації (родина, школа, однолітки) поступово втрачають монополію на формування світогляду молоді, поступаючи місцем мас-медіа, зокрема соціальним мережам, блогам, відеоплатформам, комп'ютерним іграм та онлайн-спільнотам.

Засоби масової інформації стали не лише головним джерелом інформації для підлітків, а й вагомим чинником їх соціального розвитку. Сучасний інформаційний простір має як позитивний, так і негативний вплив: з одного боку, він сприяє розвитку пізнавальних процесів, формуванню критичного мислення, розширенню кругозору та культурного світогляду; з іншого – несе ризики дезінформації, маніпуляції, поширення стереотипів, агресивної та антисоціальної поведінки. Проблема полягає в тому, що молодь не завжди здатна самостійно аналізувати інформацію та критично оцінювати її достовірність, що підвищує ризик соціальної дезорієнтації та спотвореного сприйняття реальності.

Зростаюча залежність підлітків від інформаційних технологій та цифрового контенту ставить перед суспільством нові виклики. Доступність інформації та інтерактивний характер взаємодії із ЗМІ значно змінюють механізми соціалізації, посилюючи їхню роль у формуванні моделей поведінки та ціннісних орієнтацій. Важливим є аналіз того, які саме аспекти ЗМІ впливають на підлітків і в якому напрямку, а також визначення способів мінімізації негативних ефектів, що можуть виникати внаслідок неконтрольованого медіасередовища.

Актуальність досліджуваної проблеми підтверджується інтересом як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Виділяють кілька ключових напрямків дослідження, серед яких: психологічні особливості соціалізації сучасного підлітка (Н. В. Абдюкова), педагогічні умови професійної соціалізації студентів соціогуманітарного профілю (А. С. Балюк), соціальна педагогіка та її роль у соціалізації молоді (О. В. Безпалько), соціалізація підлітків за місцем проживання (І. В. Белецька), а також вплив медіапростору на соціальну поведінку підлітків (В. М. Бондаровська, Н. І. Пов'якель). Крім того, важливим напрямом досліджень є питання формування ідентичності підлітків у контексті соціалізації (Б. В. Братаніч), аналіз просоціальної спрямованості поведінки особистості (О. О. Буковська) та роль міжособистісного спілкування у самореалізації підлітків (В. В. Бучма).

Мета дослідження – обґрунтувати та експериментально перевірити програму соціалізації підлітків засобами масової інформації.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі **завдання дослідження**:

1. Розглянути теоретичні основи соціалізації підлітків засобами масової інформації;
2. Вивчити український та міжнародний досвід соціалізації підлітків засобами масової інформації;
3. Діагностувати вплив засобів масової інформації на соціалізацію підлітків;
4. Обґрунтувати та реалізувати програму соціалізації підлітків засобами масової інформації.

Об'єкт дослідження – соціалізація підлітків в умовах сучасного інформаційного середовища.

Предмет дослідження – програма соціалізації підлітків засобами масової інформації.

Методи дослідження: теоретичні: аналіз наукової літератури, педагогічних та соціологічних досліджень щодо соціалізації підлітків та впливу мас-медіа; емпіричні: анкетування, опитування, контент-аналіз

медіапродукції, спостереження за поведінковими моделями підлітків у медіасередовищі; математично-статистичні: обробка даних для визначення тенденцій та узагальнення отриманих результатів.

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному аналізі впливу засобів масової інформації на соціалізацію підлітків у контексті сучасних медіаресурсів. Дослідження доповнює теоретичні аспекти соціалізації підлітків у цифрову епоху та визначає вплив сучасних медіа на формування особистості молодшої людини. Виявлено основні ризики та негативні тенденції, що виникають у результаті безконтрольного використання медіа, а також розроблено рекомендації щодо покращення рівня медіаграмотності молоді.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження можуть бути використані в закладах освіти, зокрема в соціально-педагогічній роботі, а також у розробці програм підвищення рівня медіаграмотності серед підлітків та їх батьків. Отримані дані можуть бути корисними для формування державних програм щодо інформаційної безпеки молоді, а також для розробки рекомендацій для освітніх установ з метою впровадження навчальних курсів з медіаграмотності.

Апробація результатів. Основні теоретичні положення, висновки та практичні результати дослідження обговорювалися та доповідалися на ІХ Міжнародній науково-практичній конференції «Роль молоді у розвитку АПК України» (м. Київ, 15-16 квітня 2025 року) та опубліковано тези «Засоби масової інформації як фактор соціалізації дітей та підлітків».

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи – 79 сторінок. У роботі містяться 2 додатки, 7 рисунків та 3 таблиці. Робота містить огляд літературних джерел, теоретичні узагальнення, результати практичного дослідження та рекомендації щодо покращення соціалізації підлітків у цифровому середовищі.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

1.1. Поняття та сутність соціалізації в підлітковому віці

Соціалізація, як комплексний процес взаємодії індивіда з соціальним середовищем, є фундаментальним аспектом розвитку особистості. У контексті підліткового віку, цей процес набуває особливого значення, оскільки підлітки переживають період інтенсивного фізичного, емоційного та когнітивного розвитку. Підлітковий вік характеризується формуванням ідентичності, розвитком соціальних навичок та встановленням міжособистісних відносин, що мають вирішальне значення для подальшого життя індивіда. Соціалізація підлітків включає в себе широкий спектр впливів, починаючи від сімейного середовища і закінчуючи шкільною та громадською сферами [4, с.108].

У науковій літературі соціалізація підлітків розглядається через призму різних теоретичних підходів. Психологічні теорії, такі як теорія психосоціального розвитку Еріка Еріксона, акцентують увагу на кризових стадіях розвитку особистості, де підлітковий вік є періодом пошуку ідентичності та самовизначення. Соціологічні підходи підкреслюють важливість соціальної взаємодії та комунікації у формуванні «Я» індивіда [6].

Професійні соціальні працівники, які працюють з підлітками, стикаються з низкою викликів, пов'язаних з особливостями цього вікового періоду. Важливою складовою їхньої роботи є створення сприятливих умов для соціалізації, включаючи підтримку сімей, організацію освітніх та розвиваючих програм, а також надання психологічної допомоги. Соціальні працівники повинні бути обізнані з сучасними тенденціями та проблемами, які впливають на соціалізацію підлітків, такими як вплив соціальних мереж, цифрової залежності та глобалізації.

Сучасний підліток існує в складному та динамічному соціальному середовищі, де процеси соціалізації та індивідуалізації набувають особливого

значення. Підлітковий вік характеризується інтенсивним розвитком творчих здібностей та формуванням особистісних якостей. Однак, підлітки часто стикаються з нестабільністю соціальної, економічної та моральної обстановки, що може призвести до втрати орієнтації в цінностях та ідеалах. В умовах особливо несприятливого соціального середовища може виникнути так званий «синдром неуспішної особистості», який блокує формування індивідуальності дитини [1, с. 3].

Гармонізація особистісних якостей підлітка можлива лише через зміну відносин та системи оцінок, яку нав'язують дорослі. Нове покоління підлітків навчається функціонувати в умовах «дикого» ринку, що часто супроводжується агресивністю, моральним нігілізмом та презирством до творчої праці. Поведінка підлітків стає імпульсивною та ситуативною, залежною від впливу групи, до якої вони належать. Це призводить до збільшення ступеня довіри до лідерів та підпорядкування їхньому впливу, що може спричинити розчинення особистості в групі [12].

Моральна стійкість особистості визначає здатність протистояти таким впливам, забезпечуючи достатній рівень самоконтролю та самокритичності в будь-яких умовах. Індивідуальність та автономність людини є відносними, оскільки вони реалізуються через включення в соціальне життя. Головна проблема полягає в моральній деформації особистості, яка викривляє потреби та мотиви, робить неадекватну оцінку своїх дій та людських цінностей [20, с. 150]. Для багатьох підлітків характерна нерозвиненість моральних вподобань, споживча орієнтація, емоційна брутальність та агресивний спосіб самоствердження, що пов'язано з підвищеною сугестивністю та наслідуванням.

Потік насильства в засобах масової інформації провокує агресивні форми поведінки підлітків, роблячи їх дорослими в власних очах [13]. Даний аспект проявляється в бажанні зайняти певне місце в референтній групі та добитися визнання та самоствердження. У підлітковому віці процес соціалізації опосередковується активністю самореалізації індивіда в

суспільстві однолітків. Впливаючи на інших, підліток прагне не стільки вивчити соціальні норми, скільки практично втілити їх у своїх вчинках, реалізуючи дорослу роль та потребу бути особистістю [5].

Доросле суспільство часом не знає, як знайти прийнятні форми визнання підлітків. Світ дорослих бачить у світі дитинства свою проекцію. Обмеження, які підліток переживає на шляху втілення своєї індивідуальності, пов'язані з тим, що все життя людини опосередковане присутністю інших людей, які вже створили власні знакові системи для організації життя. Ці системи структурують всі складові життя, включаючи поняття людини та «Я-концепцію». Поняття нормальності в цьому просторі соціальних відносин задає ступінь волі для здійснення індивідуальної активності. Чим яскравіше розвивається індивідуальність особистості, тим складніше будуть її відносини з людьми, і тим більше буде зростати її соціальна активність [35, с. 59].

Поняття «соціалізація» вперше було введене в науковий обіг американським соціологом Ф. Гіддінгсом у 1887 році в його праці «Теорія соціалізації». Дослідник визначив соціалізацію як процес формування соціальної природи індивіда, його підготовку до інтеграції в соціум, що передбачає оволодіння нормами та цінностями суспільного життя [27].

Протягом ХХ століття соціалізація поступово виокремлювалася в самостійну міждисциплінарну галузь досліджень. До 60-х років минулого століття її розглядали переважно в контексті розвитку особистості в дитячому та юнацькому віці. Проте сучасні наукові підходи охоплюють соціалізацію як безперервний процес, що триває впродовж усього життєвого циклу індивіда — від народження до старості [8]. Такий підхід ґрунтується на визнанні того, що особистість постійно адаптується до змінних умов соціального середовища, осмислює та відтворює набуті соціальні ролі, формує власну ідентичність у контексті суспільних трансформацій.

З огляду на складність та багатогранність феномена соціалізації, в науковій літературі існує низка його визначень. Соціалізація трактується як

процес розвитку та самореалізації особистості, що триває протягом усього життя і реалізується через засвоєння та відтворення культурних норм і цінностей суспільства [61, с. 42]. У свою чергу, І. Кон визначає соціалізацію як механізм оволодіння індивідом соціальним досвідом, у результаті чого формується конкретна особистість із певними соціальними характеристиками.

Суттєвий внесок у розвиток теорії соціалізації зробив А. Мудрик, який розглядав її як динамічний процес становлення особистості, що включає як засвоєння суспільних норм, так і їхню творчу трансформацію. Дослідник підкреслював, що соціалізація є не лише адаптацією до існуючих соціальних реалій, але й активною діяльністю особистості, спрямованою на їхнє осмислення та зміну [67].

Вчені, які вивчали проблему? акцентує увагу на двосторонньому характері соціалізації, яка передбачає не лише засвоєння соціальних цінностей, норм, зв'язків і досвіду, а й формування нових соціальних структур та індивідуальних моделей поведінки [18]. Вчені наголошують, що соціалізація має інтерактивний характер: особистість не лише підкоряється суспільним вимогам, а й водночас впливає на соціальне середовище, формуючи нові соціальні практики [32].

Таким чином, соціалізація є багатовимірним процесом, що поєднує адаптаційні, нормативні та інноваційні аспекти. Вона охоплює механізми соціального навчання, конструювання ідентичності, передачу та переосмислення культурних традицій. В умовах сучасного суспільства, що характеризується динамічними змінами, соціалізація відіграє ключову роль у формуванні особистості, здатної до критичного мислення, творчого самовираження та конструктивної взаємодії з соціальним оточенням.

Подальше вивчення соціалізації вимагає міждисциплінарного підходу, що враховує соціологічні, психологічні, педагогічні та культурологічні аспекти цього явища. Особливу увагу слід приділити дослідженню

соціалізації у контексті цифрових технологій, глобалізаційних процесів та змін у структурі сучасних соціальних інститутів.

Т. Шибутані визначає соціалізацію як процес, за допомогою якого люди навчаються ефективно брати участь у соціальних групах. Людина соціалізована тоді, коли вона здатна до узгоджених дій на основі загальноприйнятих норм. Г. Андреева розуміє соціалізацію як двосторонній процес, який, з одного боку, передбачає засвоєння особистістю соціального досвіду шляхом входження в соціальне середовище, систему соціальних зв'язків, процес відтворення [13].

Суть соціалізації полягає в поєднанні адаптації та самоствердження в конкретному суспільстві. Соціалізація неможлива без активної участі самої людини в процесі оволодіння широким спектром цінностей, понять і навичок, на основі яких формується її повсякденне життя. Важливим чинником успішної соціалізації є активність молоді в суспільному житті.

У контексті нашого дослідження інтерес становить запропонована А. Балюк класифікація, згідно з якою соціалізація особистості поділяється на такі види: первинну, маргінальну, вторинну та ресоціалізацію [2, с. 30].

Первинна соціалізація відбувається в перші роки життя в сім'ї чи іншому найближчому оточенні людини; вона пов'язана із формуванням узагальненого образу дійсності та засвоєнням певних моделей поведінки в різних ситуаціях і з різними людьми. У подальшому має місце корекція набутого досвіду в процесі первинної соціалізації [17].

Маргінальна (проміжна) соціалізація (її ще називають псевдоусталеною) найактивніше відбувається в підлітковому віці та в різних маргінальних групах. Вона тісно пов'язана з потребою самоствердження особистості в найближчому оточенні та з груповою і статевою ідентичністю. Для дорослих представників суспільства її пов'язують також із професійною ідентичністю [2].

Вторинна соціалізація відбувається в процесі професійного становлення особистості, набуття статусу і специфічно-рольової поведінки.

Ресоціалізація – підготовка до повернення індивіда у звичну культуру, середовище, відновлення соціальних зв'язків [1]. Відбувається в процесі спеціально організованої роботи з особами, які втратили все це в результаті фізичних і психічних травм, із засудженими з метою підготовки їх до адекватного соціальним нормам життя на волі після відбуття покарання. Здійснюється в соціально-реабілітаційних центрах, виправно-виховних установах пенітенціарної системи тощо.

У сучасному світі соціалізація підлітків є складним та багатогранним процесом, який включає в себе вплив різних агентів. Нами розроблена таблиця 1.1., яка спирається на наукові дослідження, представляє детальний огляд основних агентів соціалізації підлітків, їхню роль та виклики, з якими вони стикаються.

Таблиця 1.1.

Агенти соціалізації підлітків

Агент соціалізації	Опис	Роль у соціалізації
Сім'я	Первинна соціальна група, де підліток набуває базових цінностей, норм та моделей поведінки.	Батьки та інші члени сім'ї служать прикладом для наслідування та надають емоційну підтримку.
Школа	Основний агент соціалізації, де підлітки набувають знань, розвивають комунікативні навички та вчаться взаємодіяти з однолітками та дорослими.	Шкільне середовище сприяє формуванню громадянської свідомості та відповідальності.
Громадські організації та групи	Участь у громадських організаціях, спортивних секціях та культурних заходах допомагає підліткам розвивати соціальні	Сприяють розвитку лідерських якостей, командної роботи та соціальної відповідальності.

	компетенції та формувати громадянську позицію.	
Засоби масової інформації	Сучасні ЗМІ, включаючи соціальні мережі, телебачення та інтернет, мають значний вплив на соціалізацію підлітків.	Формують уявлення про світ, цінності та моделі поведінки.
Друзі та однолітки	Групи однолітків, з якими підлітки проводять значну частину свого часу, впливають на їхні цінності та поведінку.	Сприяють формуванню соціальних навичок, розвитку емпатії та взаєморозуміння.
Релігійні організації	Релігійні громади та організації, які надають духовну та моральну підтримку підліткам.	Сприяють формуванню моральних цінностей, духовного розвитку та соціальної відповідальності.
Державні інститути	Органи державної влади та соціальні служби, які надають підтримку та захист підліткам.	Сприяють формуванню громадянської свідомості, правової грамотності та соціальної відповідальності.

Таблиця агентів соціалізації підлітків надає комплексне уявлення про різні соціальні інститути та групи, які впливають на формування особистості підлітка та його інтеграцію в суспільство. Розуміння ролі цих агентів допомагає розробити ефективні стратегії та програми для підтримки та розвитку підлітків у сучасному соціумі [5].

Засобами соціалізації особистості є: спосіб життя, елементи духовної культури, типи і види стосунків у різних сферах життєдіяльності, масмедіа. Всі вони мають велике значення для процесу і результату соціалізації, однак, з огляду на сучасні інформаційні технології, їх явні і приховані резерви, особливо могутніми засобами соціалізації виступають ЗМІ - друковані, відео- і аудіо, електронні

У контексті підліткового віку соціалізація набуває особливої актуальності як процес інтеграції індивіда в соціум, що супроводжується численними біопсихосоціальними трансформаціями та формуванням унікальної системи ціннісних орієнтирів [24]. Цей процес є багатовимірним та інтегративним, оскільки підлітковий вік характеризується як період інтенсивного розвитку особистості, коли відбувається як внутрішня ідентифікація, так і зовнішнє пристосування до соціальних норм і культурних традицій. Підліток перебуває у стані кризової трансформації, що проявляється в пошуку власної ідентичності, консолідації різних аспектів власного «Я» та активній взаємодії з різними соціальними середовищами, такими як родина, школа, однолітки та інші соціальні групи [18]. Важливо відзначити, що в цей період набуває значення розвиток когнітивних та емоційних процесів, що сприяють формуванню критичного мислення та рефлексивної здатності, необхідної для усвідомлення власного досвіду та осмислення соціальних ролей [3].

Соціалізація в підлітковому віці передбачає не лише пасивне засвоєння встановлених норм і правил, але й активну участь молодої людини у процесі конструювання власної соціальної реальності, що супроводжується інтеграцією традиційних культурних цінностей із сучасними тенденціями, зумовленими глобалізаційними процесами та впливом цифрових технологій. Підлітковий період відзначається значною варіативністю соціальних досвідів, що дозволяє молодим людям експериментувати з різними формами соціальних взаємодій, формувати власні установки та пересвідчуватися в актуальності прийнятих норм через безпосередню взаємодію з ровесниками та іншими представниками соціального середовища [35, с. 98]. Цей період є критичним для формування соціальної ідентичності, оскільки саме під час цього етапу відбувається інтеграція індивідуальних особливостей із соціальними стандартами, що сприяє подальшому гармонійному переходу до дорослого життя.

Значну роль у цьому процесі відіграє адаптація до різних соціальних ролей, що розкривається через взаємодію з різноманітними соціальними інститутами, зокрема сім'єю, освітніми закладами та групами однолітків. Система соціалізації підлітків є складною і динамічною, оскільки вона поєднує в собі як елементи традиційного соціального навчання, так і компоненти інноваційної діяльності, спрямованої на самостійне осмислення та переосмислення соціальних норм.

Процес соціалізації супроводжується формуванням емоційних зв'язків, розвитком соціальних компетенцій та набуттям навичок взаємодії, що є запорукою ефективною соціальною адаптації в умовах постійних змін у зовнішньому середовищі [55]. У цьому контексті соціальні працівники, володіючи глибокими знаннями з галузі соціології, психології та педагогіки, сприяють оптимізації процесів соціалізації, розробляючи та впроваджуючи програми підтримки, профілактики девіантної поведінки та корекції індивідуальних відхилень.

Підліткова соціалізація розглядається як синтез індивідуальної та колективної діяльності, що забезпечує формування самосвідомості, розвитку автономного мислення та критичного аналізу соціального досвіду. Акцент у цьому процесі робиться на важливості побудови стабільної системи взаємодії між індивідом і соціальним середовищем, що ґрунтується на принципах довіри, підтримки та взаєморозуміння [4]. Наукове осмислення цього явища дозволяє розкрити складність механізмів трансформації особистості, у якій підліток не лише пристосовується до існуючих соціальних умов, але й активно впливає на їхню еволюцію через створення нових форм соціальних практик. Глибокий аналіз процесів соціалізації підлітків відкриває можливості для розробки інноваційних підходів до роботи з молоддю, що враховують як традиційні моделі соціального навчання, так і сучасні технологічні та культурні зміни, що впливають на формування особистості.

Таким чином, дослідження сутності та механізмів соціалізації в підлітковому віці є надзвичайно важливим для розуміння процесів

становлення соціальної ідентичності, формування соціальних компетенцій та забезпечення гармонійної інтеграції молодого людини у сучасне суспільство [21].

Отже, соціалізація в підлітковому віці являє собою комплексний та інтегративний процес, що сприяє формуванню соціальної ідентичності, розвитку соціальних навичок та адаптації до динамічних умов сучасного суспільства. Цей процес включає як засвоєння встановлених норм та культурних цінностей, так і активну трансформацію особистості через взаємодію з різноманітними соціальними агентами, що вимагає професійного підходу з боку соціальних працівників для забезпечення гармонійної інтеграції підлітка в соціум.

1.2. Засоби масової інформації як фактор соціалізації підлітків

Засоби масової інформації виступають як інституційна система, що забезпечує широкомасштабне поширення інформації серед населення за допомогою сучасних технологічних засобів [64, с.3]. Вони характеризуються високим рівнем автономії та комплексністю, що проявляється у численних складових елементах, таких як структурні атрибути, семантичний зміст та формальні засоби подачі інформації. Однією з ключових особливостей мас-медіа є їхня здатність до пропаганди, яка дозволяє не лише передавати інформаційні потоки, але й активно впливати на формування громадської думки та суспільних установок. Аудиторія, що споживає ці повідомлення, постійно змінюється, що зумовлено як специфікою переданого змісту, так і контекстом, в якому відбувається комунікація [15].

Український вчений В. Шейко, розвиваючи концепцію інформаційного простору, актуалізує поняття «інформаційна цивілізація», розуміючи його як федерацію культур, в якій визначальну роль відіграє процес отримання, опрацювання, збереження, передачі, поширення та використання знань і інформації за допомогою інтерактивної взаємодії та постійного удосконалення технічних засобів [69]. Незважаючи на вирішальну роль

інформації в умовах глобалізації, найвищою цінністю залишається людина, яка, як відзначає Р. Уілсон, є суб'єктом збагачення існуючої культури новими знаннями, що сприяють посиленню багатогранності соціального життя та можуть підняти регіон чи державу на новий рівень на міжнародній арені. Цей підхід свідчить про те, що справжнє багатство ґрунтується на правильних ідеях, що виражаються через негативну ентропію, і створюється завдяки раціональному використанню людського інтелекту [3].

З огляду на це, українська дослідниця А. Тадаєва підкреслює, що підлітки, завдяки своїм психовіковим особливостям, отримують майже необмежені можливості для використання нових медіа як інструменту власного соціального розвитку [58, с. 245]. Проте, нестача реального соціального досвіду в цьому віковому контексті може негативно впливати на процес їх соціалізації. Переходячи до конкретики, за даними досліджень, із вступом підлітка до середньої школи, велика частина молоді отримує можливість безконтрольного доступу до сучасного інформаційного простору, що призводить до стихійної медіасоціалізації та може загрожувати фізичному, психічному та особливо соціальному розвитку цієї вікової групи. В умовах сучасного інформаційного простору надзвичайно важливим стає супровід медіасоціалізації підлітків, що забезпечує організацію, координацію та контроль соціально-виховного потенціалу інформаційного середовища, в якому ключову роль відіграють сім'я, навчальний заклад та місцева громада [62].

Сучасний інформаційний простір, за сучасними науковими підходами, має охоплювати максимально різноманітне поле «сучасностей», мінімізуючи ризики виникнення суперечностей у соціальному, політичному, економічному, культурному та правовому вимірах. Соціалізація підлітка в умовах інформаційного середовища є, у першу чергу, результатом соціальних трансформацій, що поєднують навмисні та спорадичні дії, рутинні прояви поведінки та мікросоціальні практики [14, с. 6]. Однак, існує відчутна диспропорція між високою медіакваліфікацією підлітків та

недостатньо розвиненими схемами їх взаємодії з соціальним оточенням на індивідуальному та груповому рівнях. Таке невідповідність може бути подолана шляхом соціально-педагогічного супроводу процесу медіасоціалізації підлітків, що сприятиме гармонізації інформаційного простору та підвищенню рівня їх соціальної компетентності [5]. Досягнення цього результату можливе через організацію, координацію та контроль ефективності соціально-педагогічних впливів сучасних інформаційних агентів, зокрема сім'ї, учнівського колективу та інших соціальних груп, а також структур громадянського суспільства.

За визначеним підходом логічно припустити, що адаптаційні можливості підлітків є оптимальними для пристосування до сучасного інформаційного суспільства. Сучасні дослідження демонструють, що саме підліткова вікова група, перебуваючи у перехідних та кризових ситуаціях, є найбільш вразливою до впливу нових медіа [21]. Підлітки, для яких інформаційний простір є природним середовищем, легко засвоюють всі технічні новинки без значних зусиль. Проте, завдяки своїм віковим характеристикам, таким як висока довірливість, відкритість і щирість, підлітки можуть стати мішенню для осіб з недобрими чи злочинними намірами, таких як шахраї, педофіли, шантажисти чи вимагачі. Інтенсивне використання нових медіа може сприяти розвитку невинуватої агресії, формуванню залежності від комп'ютерних ігор або Інтернету, а також стимулювати ранню зацікавленість підлітків до питань сексуальної поведінки, кримінального світу та інших патологічних проявів [34].

Можна дійти до висновку, що ефективна медіасоціалізація підлітків потребує комплексного підходу, що базується на соціально-педагогічному супроводі, організації системи підтримки та контролі інформаційних потоків у сучасному інформаційному просторі, що дозволить гармонізувати вплив нових медіа на процес соціалізації підлітків, забезпечуючи не лише розвиток їхніх медіакваліфікацій, а й формування стійких соціальних компетенцій, що є запорукою успішної інтеграції у сучасне суспільство [23].

Основним принципом організації взаємодій в інформаційному суспільстві є мережевий принцип, що визначає новий спосіб соціальної структуризації, пронизуючи всі ієрархічні рівні соціальних систем. Мережевість здатна, з одного боку, руйнувати традиційні ієрархічні структури, а з іншого – інтегрувати їхні компоненти у нові, менш ієрархічні мережеві утворення [1]. Цей процес тісно пов'язаний із пошуком основ цілісності світової спільноти як соціального макросуб'єкта, який функціонує в умовах інформаційного суспільства, і з аналізом соціальних систем граничного рівня складності, що характеризуються специфічним способом структуризації на основі мережовості. У цьому контексті актуальним стає поняття «інформаційна єдність», яке виступає як адекватна характеристика цілісності суспільства, сприяючи не лише завершенню процесу формування стабільної світової спільноти, а й подальшому зростанню її організаційної складності [25, с. 99].

Засоби масової інформації, що функціонують через систему прямих і зворотних зв'язків з аудиторією та соціальними інститутами, вирішують низку завдань, спрямованих на розвиток та підтримку цих інститутів [62, с. 245]. Їх суспільне призначення полягає у консолідації людства, що дозволяє розглядати поняття «інформаційна єдність» в багатьох аспектах. Так, інформаційна єдність може виступати як основа структурної єдності суспільства, слугувати нематеріальною формою історичної пам'яті, формувати монолітний образ перспективного стану соціальної системи, бути носієм механізму генезису, становлення, функціонування та управління інформаційним виміром соціальної реальності, а також виступати фінальною метою у процесі зростання ролі інформації в суспільному діалозі [2]. Крім того, вона може бути сприйнята як інформаційний потік, що об'єднує учасників соціальних інтеракцій у єдиному часово-просторовому вимірі, а також різні покоління, об'єднані спільною історичною пам'яттю, і, нарешті, як механізм об'єднання різних культур, цивілізаційних типів та ціннісних систем.

Інтеграція засобів масової інформації в мережеву структуру інформаційного суспільства є ключовою умовою для реалізації їх авангардної функції. Мас-медіа, завдяки своїй здатності забезпечувати оперативну передачу інформації та створювати умови для активної інтерактивної взаємодії, сприяють формуванню інформаційного простору, який є важливим чинником соціалізації [64]. Вони впливають на встановлення соціальних норм, формування етичних орієнтирів і консолідацію суспільства через забезпечення інформаційної єдності. Таким чином, мережевий принцип організації взаємодій не лише визначає основні характеристики сучасного інформаційного суспільства, а й дозволяє засобам масової інформації виступати як потужний фактор соціалізації, який об'єднує різні соціальні групи та покоління, сприяючи їх гармонійному розвитку і адаптації до викликів сучасності [59].

У сучасному інформаційному суспільстві засоби масової інформації (ЗМІ) відіграють ключову роль у процесі соціалізації дітей та підлітків, адже вони є основним джерелом знань про світ, засобом комунікації та механізмом впливу на формування особистості. Соціалізація у цьому контексті розглядається як процес набуття індивідом соціального досвіду, засвоєння норм, цінностей та моделей поведінки, що сприяє його адаптації до умов життєдіяльності в суспільстві. В умовах цифрової епохи, коли медіасередовище стає інтерактивним і персоналізованим, діти та підлітки стають не лише пасивними споживачами інформації, а й активними учасниками медіапроцесів [1].

Засоби масової інформації впливають на соціалізацію через багатоаспектний механізм трансляції норм і цінностей, який базується на взаємодії аудиторії з інформаційними потоками. Один із ключових аспектів такого впливу полягає у формуванні системи цінностей та установок, що відбувається через сприйняття та інтерпретацію контенту. Телевізійні програми, кінематограф, відеоігри, соціальні мережі, блогосфера та інші форми цифрового контенту створюють певні моделі поведінки, які можуть

бути як конструктивними, так і деструктивними. Наприклад, позитивні приклади в медіа можуть сприяти формуванню громадянської свідомості, емпатії, соціальної відповідальності, тоді як контент, що містить сцени насильства, гендерні стереотипи або пропагує антисоціальні моделі поведінки, здатний впливати на формування деструктивних настанов та девіантної поведінки [45, с. 300].

Засоби масової інформації активно сприяють розвитку соціальних навичок, які є фундаментальними для успішної інтеграції індивіда в суспільство. В епоху цифрових комунікацій підлітки набувають здатності до міжособистісного спілкування не лише у традиційному форматі безпосередньої взаємодії, а й у віртуальному просторі [22]. Віртуальне середовище, що формується завдяки соціальним мережам, онлайн-іграм, форумам і платформам для комунікації, дозволяє розширювати межі соціального спілкування, знайомитися з культурними особливостями інших народів, формувати навички роботи в команді та критичного мислення. Однак поряд із позитивними аспектами такий тип соціалізації має і певні ризики, зокрема спричиняє зміну механізмів міжособистісної взаємодії, що може призводити до зниження рівня емоційного інтелекту, розвитку соціальної ізоляції та проблем із самореалізацією в офлайн-середовищі [46, с.298].

Значну роль у процесі соціалізації відіграє інформаційна грамотність, яка стає критично важливою компетентністю для підлітків у XXI столітті. Уміння аналізувати інформацію, оцінювати її достовірність, розрізняти маніпулятивні техніки та фейки є необхідними для формування автономного, критично мислячого суб'єкта суспільства. Сучасні ЗМІ не лише надають доступ до величезного обсягу інформації, а й впливають на те, як підлітки її сприймають та інтерпретують. Проблема полягає в тому, що більшість молодих людей споживають інформацію без належного аналізу її джерела, що робить їх вразливими до пропаганди, інформаційних війн та маніпулятивних технологій. Інформаційна культура, яка базується на

медіаграмотності, є запорукою здатності протистояти негативному впливу дезінформації та формувати власну незалежну позицію щодо суспільно значущих подій [21].

ЗМІ виконують функцію культурної трансляції, забезпечуючи ознайомлення дітей та підлітків із культурним розмаїттям світу. Через фільми, літературу, документальні програми, освітні ресурси та соціальні мережі молодь отримує доступ до різних традицій, мов, історичних подій, що сприяє розвитку толерантності, міжкультурного діалогу та світоглядного плюралізму [40, с.121]. Проте слід зазначити, що поряд із позитивним впливом існує також загроза культурної уніфікації, яка спричиняється глобалізаційними процесами у сфері медіа. Масова культура, яку транслюють ЗМІ, часто нівелює національні особливості, що може призводити до втрати культурної ідентичності [37].

Важливим аспектом впливу ЗМІ на соціалізацію дітей та підлітків є також питання безпеки у медіапросторі. У цифрову епоху молодь стає вразливою до кібербулінгу, шахрайства, експлуатації особистої інформації та небезпечного контенту. Соціальні мережі та онлайн-платформи нерідко стають середовищем для розповсюдження хибної інформації, пропаганди агресивної поведінки та девіантних моделей взаємодії. Відсутність належного контролю з боку батьків та освітніх інституцій може призводити до серйозних психологічних та соціальних наслідків, зокрема розвитку тривожних розладів, депресії, соціальної дезадаптації [38].

Таким чином, засоби масової інформації є потужним інструментом соціалізації дітей та підлітків, впливаючи на формування їхніх цінностей, соціальних навичок, інформаційної культури та культурної ідентичності. Водночас поряд із позитивним потенціалом вони несуть ризики, пов'язані з маніпулятивним впливом, втратою критичного мислення, психологічними загрозами та проблемами в міжособистісних відносинах. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває необхідність розвитку медіаграмотності серед молодого покоління, що сприятиме формуванню свідомого,

відповідального та стійкого до зовнішніх впливів громадянина сучасного суспільства.

У виховному плані дослідники підкреслюють багатофункціональність засобів масової інформації, які виконують низку важливих ролей, спрямованих на формування та корекцію соціально-культурних норм поведінки серед населення, зокрема серед підлітків [28]. По-перше, рекреативна функція засобів масової інформації є однією з базових, адже вони визначають організацію дозвілля, сприяють зняттю напруги, яка накопичується протягом щоденних обов'язків, незалежно від вікових категорій. У цьому контексті підлітки отримують можливість відволіктись від стресових ситуацій, що сприяє зниженню рівня психологічного навантаження. По-друге, релаксаційна функція набуває специфічного значення у випадку підлітків, для яких перегляд телепередач, проведення часу за комп'ютером, прослуховування музики або читання стають засобами тимчасового відсторонення від конфліктних ситуацій у сім'ї або проблем, пов'язаних з однолітками. Цей аспект є важливим не лише для відновлення внутрішньої рівноваги, але й для збереження емоційного здоров'я молоді особистості.

Інформаційно-пізнавальна функція засобів масової інформації спрямована на задоволення інтелектуальних потреб людини у вивченні навколишнього світу, пошуку нових знань, фактів та ідей, що стосуються як захоплюючих явищ, так і актуальних суспільних подій [7]. Завдяки цьому підлітки отримують доступ до широкого спектру інформації, що стимулює їхню пізнавальну активність і сприяє розвитку критичного мислення. Нормативна функція, у свою чергу, передбачає пропаганду певних соціальних норм і зразків поведінки, що є основою для формування системи цінностей, необхідної для стабільної інтеграції індивіда в суспільство. Завдяки засобам масової інформації формуються у підлітків орієнтири щодо прийнятної поведінки та стандартів соціальної взаємодії.

Інтегративна функція полягає в об'єднанні окремих соціальних груп навколо спільних ідей і цінностей, що сприяє формуванню загальних позицій та колективного аналізу суспільних подій [9]. Такий процес інтеграції є особливо важливим для підлітків, які знаходяться у стадії становлення своєї соціальної ідентичності та активно шукають своє місце у соціумі. Розважально-компенсаторна функція засобів масової інформації є актуальною в умовах щоденних стресових навантажень, що супроводжують навчальний процес. Перегляд телевізійних програм після шкільного дня дозволяє підліткам змінити емоційний стан, отримати заряд позитивних емоцій і тимчасово забути про накопичені труднощі.

Не менш важливою є і фонові функції, яка проявляється через використання радіо, телебачення та звукозапису як засобів супроводу повсякденного життя [11]. У цьому випадку засоби масової інформації виступають інструментом створення інформаційного простору, який допомагає уникнути відчуття самотності або, навпаки, створити захисний бар'єр від небажаних соціальних впливів, наприклад, у випадку сімейних конфліктів.

Комплексність функцій засобів масової інформації в освітньому та виховному процесі демонструє їхню важливість як інструменту не лише для передачі інформації, а й для формування соціально значущих установок, поведінкових моделей і ціннісних орієнтирів. Взаємодія різних функціональних аспектів мас-медіа забезпечує їхню здатність впливати на підліткову аудиторію, сприяючи гармонійному розвитку особистості та її адаптації до змінних соціальних умов сучасного світу.

1.3. Механізми впливу засобів масової інформації на свідомість підлітків

На етапі підліткового віку соціалізація набуває особливої динаміки, адже саме в цей період формується світогляд, відбувається становлення особистості, закладаються основи морально-етичних норм і соціальної

поведінки. Засоби масової інформації відіграють одну з ключових ролей у цьому процесі, адже вони є не лише джерелом знань і розваг, а й інструментом формування моделей поведінки, соціальних орієнтирів та культурних уподобань. Важливим аспектом є те, що сучасні підлітки дедалі частіше отримують інформацію не з традиційних медіа, таких як телебачення чи друкована преса, а через інтернет-ресурси, соціальні мережі, відеоплатформи та цифрові ігри [21, с. 41].

Дослідники зазначають, що для підлітків одним із основних джерел інформації є інтернет. На відміну від дітей молодшого віку, які ще значною мірою залежать від інформаційного впливу сім'ї та школи, підлітки мають значно більшу свободу у виборі контенту, який вони споживають [2]. Це зумовлено доступом до різноманітних інформаційних ресурсів, можливістю самостійно формувати власний медіапростір, що нерідко включає контент як освітнього, так і розважального характеру. Варто зазначити, що друковані видання, такі як книги та журнали, поступово втрачають популярність серед молоді, поступаючись місцем цифровим носіям інформації [40].

Якщо проаналізувати контент, який споживають підлітки через ЗМІ то можна побачити, що він має неоднозначний вплив на процес соціалізації. Український медіапростір, як і глобальний, пропонує значну кількість інформаційного продукту, який має низьку пізнавальну та культурну цінність, натомість насичений розважальними елементами, стереотипними образами та спрощеними моделями соціальної взаємодії. Зокрема, більшість телесеріалів, блогів, популярних відеоорієнтованих платформ містять сценарії поведінки, які можуть формувати у підлітків спотворене уявлення про реальність, соціальні відносини, успіх, моральні принципи та життєві пріоритети [45, с. 296].

Однак слід зазначити, що інтернет, за умови грамотного використання, може виконувати конструктивну функцію у процесі соціалізації. Якщо підліток використовує цифрові технології для отримання якісної інформації, навчання, участі у громадських ініціативах, розширення кругозору, то це

сприяє його інтелектуальному розвитку, формуванню критичного мислення та соціальної активності. Натомість безконтрольне споживання контенту, надмірне захоплення соціальними мережами та комп'ютерними іграми може призвести до низки негативних наслідків, таких як емоційне виснаження, соціальна ізоляція, залежність від віртуального світу [46].

У цьому контексті актуальною стає проблема ескейпізму – феномена втечі від реальності, що характерний для значної частини підлітків, які занурюються у цифровий контент, щоб уникнути життєвих труднощів. Особливо це стосується відеоігор, які створюють альтернативну реальність, де підліток може компенсувати невдачі у реальному житті, отримувати соціальне визнання та емоційне задоволення. Як зазначають дослідники, цей процес може мати як адаптивний, так і деструктивний характер: у першому випадку він сприяє розвитку уваги, комунікаційних навичок, логічного мислення, у другому – веде до втрати соціальної активності, спрощеного сприйняття реальності, зниження рівня критичного мислення та порушення психоемоційної рівноваги [5].

На думку українських науковців, засоби масової інформації є не лише інструментом передачі знань, а й механізмом впливу на формування особистості у глобалізованому суспільстві [12]. Дослідники підкреслюють, що медіа визначають потреби та інтереси підлітків, формують їхній світогляд, впливають на соціальну поведінку та здатність до самореалізації. З огляду на це важливим завданням є розробка механізмів підвищення медіаграмотності підлітків, що передбачає формування навичок критичного аналізу інформації, усвідомленого споживання медіаконтенту, розвитку інформаційної культури та розуміння впливу цифрових технологій на особистість.

Особливу увагу необхідно приділяти регулюванню медіасередовища, в якому перебувають підлітки. Оскільки у цьому віці вони ще не мають достатнього життєвого досвіду та здатності до рефлексивного аналізу інформації, важливу роль у цьому процесі відіграють батьки, вчителі,

соціальні педагоги, які можуть допомогти молоді зорієнтуватися в інформаційному просторі [40]. Контроль за часом, проведеним у цифровому середовищі, вибір якісного контенту, стимулювання до отримання знань із достовірних джерел – усе це є важливими елементами медіавиховання, яке сприятиме здоровій соціалізації підлітків у сучасному суспільстві.

Г. Крайг говорив про те, що на підліткову психіку з боку ЗМІ чиниться більше впливу, ніж на психіку дорослої людини, оскільки, психіка підлітка знаходиться в беззахисному стані. «Підлітки, фізичні і розумові здібності, яких розвиваються швидко, особливо уразливі, будучи пасивними споживачами засобів масової інформації. Нерідко вони будують моделі своєї поведінки на основі спостережуваних ними повсякденних або неординарних подій на екрані і в житті, тим самим, потрапляють під вплив тиражованих засобів масової інформації форм поведінки і норм життя» [17].

Засоби масової інформації (ЗМІ) відіграють важливу роль у соціалізації та вихованні підлітків, оскільки вони забезпечують доступ до великої кількості інформації, сприяють розвитку комунікативних навичок та впливають на формування світогляду молоді. Однак не всі впливи є негативними, і багато з них здатні сприяти розвитку особистості підлітка в контексті творчої, соціально-політичної, навчальної та соціально-культурної діяльності [62, с. 35].

З одного боку, ЗМІ є потужним інструментом для самореалізації молоді, а з іншого — стають важливими каналами для формування громадянської та культурної позиції підлітків [62, с. 59]. Перш за все, сучасні медіа надають можливість підліткам реалізувати свій творчий потенціал. У минулі роки найбільш поширеним способом вираження своїх ідей та творчості були традиційні форми, такі як участь в конкурсах або виставках, листування з журналістами чи публікації в газетах і журналах. Проте сучасні технології кардинально змінили цей процес [31]. Зокрема, соціальні мережі та платформи для відеохостингу, такі як YouTube, відкрили перед молоддю нові горизонти для самовираження, де підлітки можуть не лише створювати

контент, а й активно взаємодіяти з іншими учасниками. Веб-ресурси дають можливість кожному бажаючому презентувати свої таланти у різних сферах — від музики до живопису чи блогінгу. Створення особистих сторінок, каналів або блогів дозволяє не тільки демонструвати власну творчість, але й отримувати відгуки та поради, розвиваючи власні навички і розширюючи коло спілкування [1].

Водночас ЗМІ активно сприяють формуванню суспільно-політичної свідомості підлітків. Взаємодія з медіа допомагає молодим людям розвивати критичне мислення і реагувати на актуальні соціальні та політичні питання. За допомогою інноваційних технологій, таких як інтерактивне телебачення та можливості зворотного зв'язку через дистанційні пристрої, підлітки можуть безпосередньо брати участь в опитуваннях, голосуваннях та дискусіях, що сприяє розвитку їх активної громадянської позиції [15]. Окрім того, можливості інтернет-платформ для участі в онлайн флешмобах та ініціативах дають підліткам шанс не тільки висловити свої переконання, а й мобілізувати інших до дії. Вони можуть, через пости або репости в соціальних мережах, привертати увагу до певних проблем, долучаючи до цього широку аудиторію та роблячи свій внесок у формування суспільної думки. Таким чином, ЗМІ стимулюють участь підлітків у громадських процесах, даючи їм можливість впливати на події у суспільстві [64, с. 12].

Не менш важливою функцією медіа є їх роль у навчальній діяльності підлітків. З огляду на стрімкий розвиток технологій і постійну зміну інформаційного середовища, традиційні форми навчання вже не можуть охопити всі новітні зміни та інновації. Тому самоосвіта стає важливим елементом розвитку особистості. Сучасні підлітки активно використовують ЗМІ не лише для отримання розважальної інформації, а й для поглибленого вивчення різноманітних тем через онлайн-курси, лекції, відеоуроки та інші медіа-ресурси. Це дозволяє їм швидко реагувати на зміни в освітньому середовищі та підтримувати актуальність своїх знань у швидко змінюваному світі. ЗМІ, таким чином, виступають важливим інструментом для

саморозвитку, дозволяючи підліткам безперервно оновлювати свої знання і навички в умовах глобалізації та швидкого прогресу [19].

З соціально-культурного аспекту, медіа мають значний вплив на формування культурної ідентичності підлітків, оскільки вони допомагають структурувати величезний обсяг інформації, з яким стикається молодь щодня. ЗМІ грають ключову роль у передачі культурних цінностей та стандартів, а також у формуванні спільнот за інтересами. Підлітки мають можливість ознайомлюватися з різними культурами, дізнаватися про мистецтво, традиції та історію інших народів, що сприяє розширенню їхнього світогляду. Однак цей процес не є однозначним: для підлітків важливо не лише отримати інформацію, а й вміти правильно її трактувати, що є викликом для медіаосвіти. ЗМІ часто подають інформацію без належного контексту, що може призвести до її спотворення. Тому критичне сприйняття медіа-матеріалів та здатність до самостійного аналізу отриманої інформації стають важливими навичками для сучасної молоді [30].

Отже, ЗМІ можуть мати багатогранний вплив на соціалізацію та виховання підлітків, сприяючи їхньому розвитку через творчість, активну громадянську позицію, навчання та культурну інтеграцію. Водночас важливо звертати увагу на якість інформації, яку отримують підлітки, і забезпечувати їх здатність до критичного осмислення медіа-контенту.

Двадцять перше століття відзначається не лише глобальним розвитком технологій, але й радикальними змінами в способах комунікації та обміну інформацією. Інтернет, як одна з найважливіших складових сучасного інформаційного простору, стає все більш доступним і популярним серед людей різних вікових груп, зокрема серед підлітків. Завдяки інтернету люди мають змогу отримувати інформацію з будь-якого куточка світу, спілкуватися з іншими користувачами без географічних обмежень, а також мати доступ до широких можливостей для самовираження [31]. Однак поряд із численними перевагами, які надає Інтернет, існують і серйозні ризики,

зокрема проблема інтернет-залежності, яка стає все більш актуальною у сучасному світі.

Інтернет-залежність, як форма нехімічної залежності, має свої специфічні риси, що робить її небезпечною і руйнівною для психічного і фізичного здоров'я людини. Це явище, яке на перший погляд може здатися менш загрозливим, ніж, наприклад, залежність від алкоголю чи наркотиків, проте має такі ж характерні ознаки як і інші форми залежності [5]. Однією з основних рис є потреба у «збільшенні дози», тобто у збільшенні часу, проведеного в інтернеті. Користувач, особливо підліток, може почати витратити все більше часу на перебування в мережі, що поступово перетворюється на звичку, яка захоплює все більше і більше його життя.

Дослідник Айвен Голдберг вказує на основні критерії інтернет-залежності, які включають негативний стресовий стан, що виникає від тривалого перебування в мережі, а також шкоду для фізичного, психологічного, міжособистісного, економічного та соціального статусу інтернет-залежного. Залежність від інтернету не лише обмежує фізичну активність і спілкування з реальними людьми, але й знижує здатність до ефективної соціалізації, перешкоджає розвитку необхідних комунікативних навичок, що важливо для формування здорових міжособистісних стосунків [65, с. 129].

Особливо вразливими до інтернет-залежності є підлітки, оскільки саме в цей період відбувається активне формування особистості та світогляду. Інтернет, за своєю природою, приваблює підлітка завдяки анонімності, доступності і простоті використання. Він відкриває перед молодими людьми безмежний простір для самовираження, навчання, знайомств і пошуку інформації. Але ця ж доступність може становити небезпеку для психічного і емоційного стану підлітка, оскільки у мережі часто відсутня належна цензура. Це означає, що підлітки можуть зіштовхуватися з матеріалами, які абсолютно не відповідають їхньому віку, що в свою чергу може призвести до

порушення психічної рівноваги, розвитку дистресу, агресії або інших негативних наслідків [8].

Окрім того, через надмірне використання інтернету підлітки можуть втрачати інтерес до традиційних форм діяльності, таких як фізичні вправи, прогулянки на свіжому повітрі, зустрічі з друзями в реальному житті. Соціалізація через інтернет не є достатньою для повноцінного розвитку підлітка, оскільки віртуальне спілкування не забезпечує набуття важливих навичок, необхідних для взаємодії в реальному світі. Підлітки, що проводять надмірно багато часу в мережі, можуть стати ізольованими від реального соціуму, що може призвести до відчуття самотності і соціальної депривації [15].

У сучасному цифровому просторі, де перебування в Інтернеті стало повсякденним і невід'ємним елементом життя, виникає серйозна проблема — втрату балансу між віртуальним і реальним світом. Це особливо стосується підлітків, які можуть провести значну частину свого часу в Інтернеті, часто втрачаючи здатність взаємодіяти з оточуючими людьми. Результатом такого захоплення цифровим світом є труднощі у соціалізації та набутті реальних комунікативних навичок. Підлітки, занурені в цифрову реальність, починають забувати про важливість спілкування з родиною та друзями, а також важливість безпосередніх контактів у соціальному середовищі.

Цифровий простір, особливо через соціальні медіа, створює ілюзію дружби та підтримки з боку віртуальних знайомих [5, с. 229]. Однак взаємодія через екран не може замінити реальну комунікацію, де важливу роль відіграють невербальні сигнали — жести, міміка, тон голосу. В Інтернеті все це відсутнє, і підлітки починають більше цінувати віртуальних друзів, які не здатні забезпечити їм реальної підтримки чи емоційного зворотного зв'язку, а їх взаємодія обмежується лише текстовими повідомленнями [23, с. 110]. Це може призвести до того, що в реальному житті підліток перестає вміти налаштовувати контакт з іншими людьми, що, у свою чергу, ускладнює формування здорових міжособистісних відносин.

Особливу небезпеку становлять онлайн-ігри, які можуть стати справжньою залежністю для підлітків, забираючи час, який можна було б використати для розвитку реальних соціальних навичок. Пристрасть до віртуальних ігор може призвести до значних відчужень від родини та друзів, а також до відмови від реальних заходів та взаємодій. Залежність від ігор і соціальних мереж формує негативний цикл, в якому втрачається здатність до живого спілкування, а підліток замінює реальне оточення на вигадане, що здатне підсилювати відчуття ізоляції [5, с. 226].

Цифрові комунікації обмежуються лише текстом і зображеннями, що значно ускладнює сприйняття емоцій співрозмовників. У реальному спілкуванні багато взаємодій регулюються через невербальні сигнали, які допомагають краще розуміти наміри і емоції іншої людини [2]. Віртуальне спілкування значно обмежене у цьому сенсі, оскільки текстове повідомлення, яке може містити сарказм чи іронію, може бути не правильно інтерпретовано співрозмовником, що призводить до непорозумінь і конфліктів. Підлітки, які все більше спілкуються в Інтернеті, можуть почати недооцінювати важливість реальних жестів і невербальних комунікацій, що перешкоджає їх соціалізації [33, с. 152].

Ще однією серйозною проблемою є доступ до невідповідної та небезпечної інформації, яка може негативно вплинути на психічний і моральний розвиток підлітка. Величезний обсяг контенту в Інтернеті не завжди є здоровим і безпечним для сприйняття, особливо для молоді, ще не сформованої психіки. Підлітки можуть легко натрапити на матеріали, що пропагують насильство, ненависть, або інші небезпечні ідеї, що може вплинути на їхнє сприйняття світу, а також посилити ризик девіантної поведінки. Крім того, незважаючи на те, що існують певні обмеження, підлітки можуть дуже швидко обійти їх за допомогою простих методів серфінгу або використання анонімізуючих програм. Це підвищує рівень їх вразливості до травматичних впливів [34].

Нарешті, залежність від соціальних мереж є однією з найпоширеніших проблем серед підлітків. Спочатку ця залежність може залишатися непоміченою, оскільки підлітки не відчують її, поки не починають втрачати доступ до своїх улюблених платформ. Як тільки такий доступ обмежується, виникають типові симптоми залежності: безсоння, тривога, страх, незадоволеність, роздратованість, перепади настрою [23]. Це свідчить про те, що соціальні мережі можуть мати дуже сильний вплив на емоційний стан підлітка. Усвідомлення цього є важливим етапом у вирішенні проблеми залежності. Психологи рекомендують підліткам переключити свою увагу на реальне спілкування, зокрема взаємодію з друзями і родиною, що допоможе зменшити шкоду від тривалого перебування в Інтернеті.

Таким чином, інтернет-залежність стає серйозною загрозою для соціалізації підлітків і їхнього психологічного здоров'я. Важливо, щоб батьки та педагогічні працівники знаходили шляхи для допомоги підліткам у збереженні здорового балансу між цифровим світом і реальним життям, сприяючи розвитку важливих соціальних навичок, необхідних для повноцінного і здорового розвитку особистості.

Таким чином, засоби масової інформації відіграють двоїсту роль у процесі соціалізації підлітків: з одного боку, вони є потужним засобом навчання, розвитку та самовираження, а з іншого – несуть ризики, пов'язані з інформаційною перевантаженістю, маніпулятивним впливом, поширенням спрощених або викривлених моделей поведінки. Вирішення цієї проблеми можливе лише за умови розвитку критичного мислення у підлітків, формування усвідомленого ставлення до медіакультури та розробки механізмів адаптації до викликів цифрової епохи.

Висновки до першого розділу

Досліджено теоретичні засади соціалізації підлітків засобами масової інформації, що включає аналіз ключових понять, систематизацію підходів до їх трактування та характеристику механізмів впливу ЗМІ на свідомість і

поведінку молоді. Проведений аналіз наукових джерел показує, що соціалізація є багатовимірним процесом, який охоплює засвоєння соціальних норм, розвиток особистісної ідентичності та адаптацію до суспільних змін. Засоби масової інформації виступають як важливий агент соціалізації, що впливає на формування світогляду, цінностей та моделей поведінки підлітків.

Розглянуто особливості соціалізації підліткового віку, який характеризується пошуком ідентичності, підвищеною сприйнятливістю до зовнішніх впливів і прагненням до соціальної взаємодії. У цьому віці засоби масової інформації можуть сприяти як позитивному розвитку особистості, так і формуванню девіантних форм поведінки під впливом негативного контенту. Проаналізовано функції ЗМІ у процесі соціалізації, серед яких інформаційна, комунікативна, виховна, розважальна та інтегративна. Особливу увагу приділено механізмам впливу мас-медіа на свідомість підлітків, включаючи формування когнітивних установок, емоційного фону та поведінкових реакцій.

З'ясовано, що ефективність соціалізації через ЗМІ залежить від балансу між позитивними та негативними факторами їхнього впливу. Серед сприятливих факторів виділено розвиток медіаграмотності, формування критичного мислення, соціальну підтримку та участь у регульованих інформаційних потоках. Водночас, основними ризиками є маніпулятивний вплив, поширення деструктивних ідеалів, інформаційне перевантаження та соціальна ізоляція.

Розглянуто сучасні підходи до регулювання впливу ЗМІ на підлітків, серед яких освітні програми з медіаграмотності, розвиток критичного мислення, активна роль сім'ї та школи у процесі соціального навчання, а також державні та громадські ініціативи з контролю медіаконтенту.

Таким чином, у результаті проведеного теоретичного аналізу встановлено, що засоби масової інформації є важливим, але неоднозначним чинником соціалізації підлітків. Вони можуть як сприяти особистісному розвитку, так і створювати загрози для психоемоційного благополуччя

молоді. Усвідомлення механізмів впливу ЗМІ та розробка науково обґрунтованих підходів до формування медіаграмотності дозволяють мінімізувати ризики та сприяти гармонійному соціальному становленню підлітків.

РОЗДІЛ II. ДІАГНОСТИКА ВПЛИВУ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА СОЦІАЛІЗАЦІЮ ПІДЛІТКІВ

2.1. Український та міжнародний досвід соціалізації підлітків засобами масової інформації

Український досвід соціалізації підлітків через засоби масової інформації вирізняється багатогранністю та інтегративністю, що дозволяє поєднувати класичні педагогічні підходи з інноваційними цифровими технологіями. Сучасні українські дослідники, серед яких варто відзначити В. Шейко та А. Тадаєву, підкреслюють, що медіасоціалізація підлітків набуває нового виміру завдяки активній участі молоді у створенні, осмисленні та адаптації медіаконтенту [58, с. 245; 69, с. 182]. Цей процес сприяє не лише формуванню інформаційної грамотності, а й розвитку критичного мислення, соціальної самосвідомості та культурної ідентичності, що є надзвичайно важливими чинниками для гармонійної інтеграції особистості в сучасне суспільство. Український контекст визначається специфічною історико-культурною спадщиною, соціально-економічними трансформаціями та постійними викликами, пов'язаними з цифровою революцією, що спричиняє появу унікальних методологічних підходів до медіасоціалізації. Водночас традиційні цінності, передані через сімейні та освітні інститути, стають потужним базисом для розробки адаптивних програм медіаграмотності, орієнтованих на підтримку молоді в умовах стрімкого розвитку інформаційного простору [69, с. 5].

У міжнародному контексті дослідження процесів соціалізації підлітків через засоби масової інформації мають ширший і більш системний характер завдяки міждисциплінарному підходу. Видатні зарубіжні вчені, такі як Ерік Еріксон, Жан Піаже, Мануель Кастельс, Генрі Дженкінс, Шеррі Теркл, а також Маршал Маклюен і Ніл Постман, внесли значний вклад у розуміння впливу медіа на формування соціальних норм і моделей поведінки. Еріксон у своїх дослідженнях наголошував на тому, що підлітковий період є

критичним для формування особистісної ідентичності, а Піаже демонстрував, як когнітивний розвиток стимулюється через активну взаємодію з інформаційними ресурсами [70; 71]. М. Кастельс, аналізуючи феномен мережевого суспільства, доводить, що цифровий простір створює нові форми соціальної взаємодії, здатні як сприяти позитивним соціальним трансформаціям, так і породжувати нові ризики [72, с. 53]. Г. Дженкінс підкреслює важливість культурної участі підлітків у цифровому просторі, що стимулює розвиток креативності та навичок критичного аналізу, тоді як Шеррі Теркл вказує на потенційне зниження якості особистісних взаємодій за умов надмірної залученості до віртуального середовища [73, с. 19; 74, с. 59]. М. Маклюен у своїй класичній концепції «середовище – це послання» розкриває, як засоби масової інформації стають не просто інструментом передачі інформації, а й формують саму структуру сприйняття реальності, що особливо актуально для молодіжної аудиторії [75]. Ніл Постман, критикуючи сучасні тенденції цифрової культури, застерігає від надмірної залежності від технологій, яка може позначитись на здатності підлітків до глибокого мислення та емоційної зрілості [76].

Український досвід соціалізації підлітків через засоби масової інформації проявляється як багатовимірний процес, що поєднує традиційні механізми соціального навчання з інноваційними цифровими технологіями. Одним із конкретних прикладів є активне використання популярних мобільних додатків, таких як Telegram, Instagram, TikTok та Facebook. Наприклад, під час організації волонтерських ініціатив та культурних заходів українська молодь часто координується через спеціалізовані Telegram-канали, де обговорюються актуальні соціально-політичні події, обмінюються інформацією про можливості участі у громадських акціях та формуються локальні спільноти підтримки [4]. Таке використання цифрових платформ дозволяє не лише оперативно отримувати інформацію, але й сприяє формуванню активної громадянської позиції, що є важливим чинником соціалізації у контексті сучасних викликів.

Іншим прикладом є інтеграція освітніх онлайн-платформ з соціальними мережами, де підлітки беруть участь у віртуальних дискусіях, навчальних вебінарах та майстер-класах [6]. Завдяки цим інтерактивним засобам українські молоді не лише розширюють свій кругозір, але й набувають навичок критичного аналізу інформації, що дозволяє їм усвідомлено орієнтуватися у складному інформаційному середовищі. Такі проекти часто реалізуються у партнерстві з освітніми закладами та громадськими організаціями, що сприяє побудові системної моделі медіаграмотності [69, с. 416].

У Сполучених Штатах Америки та країнах Західної Європи підлітки активно користуються Snapchat та Instagram для візуального самовираження, що сприяє формуванню ідентичності через обмін фотографіями, відеороликами та короткими історіями. Наприклад, за допомогою цих платформ молоді не тільки відслідковує модні тенденції, але й бере участь у кампаніях, спрямованих на підтримку соціальних ініціатив та екологічних рухів [18].

В країнах Латинської Америки, зокрема в Бразилії, цифрові платформи виконують роль важливого інструменту культурної мобілізації. Тут такі додатки, як WhatsApp та Instagram, сприяють естетичній комунікації, забезпечуючи передачу культурних кодів та соціальних норм через візуальні образи і короткі відеоролики [39]. Така форма комунікації стимулює розвиток колективного мислення, оскільки підлітки активно залучаються до громадських обговорень та створення спільних цифрових просторів. Водночас організація культурних та екологічних акцій через ці платформи відображає високий рівень залученості молоді у вирішення соціальних проблем і відповідає глобальним тенденціям цифрової етики.

У контексті Європи, зокрема у країнах Скандинавії та Західної Європи, таких як Швеція та Німеччина, популярність набувають додатки TikTok та Snapchat. Ці платформи характеризуються високою когнітивною інноваційністю, оскільки молоді експериментує з їх функціоналом для

створення контенту, що відображає складність і багатовимірність сучасної культури. Візуальні архетипи, що формуються завдяки експериментальним підходам до створення зображень, дозволяють трансформувати локальні культурні практики у глобальні тренди. Аналогічні процеси спостерігаються в Австралії, де популярними є платформи на зразок Facebook Messenger та Instagram [4]. Тут підлітки активно обмінюються культурними ідеями, що сприяє глобалізації культурних процесів та експериментальній візуалізації, дозволяючи створювати контент, який відображає як індивідуальні, так і колективні стратегії самовираження.

Ще одним важливим інструментом є Discord – додаток, який спочатку орієнтувався на ігрові спільноти, але з часом став місцем для формування тематичних груп за інтересами, обговорення культурних та освітніх питань, організації онлайн-заходів та відеоконференцій. Платформа дозволяє підліткам з різних куточків світу встановлювати міжособистісні зв'язки, обмінюватися ідеями та долучатися до глобальних спільнот, що суттєво сприяє міжкультурному обміну та розвитку соціальних компетенцій [13].

Також варто відзначити роль платформи TikTok, яка стала справжнім феноменом у світі цифрових медіа. Цей додаток не лише забезпечує можливість для творчого самовираження, але й стимулює формування нових соціальних норм та трендів. Підлітки використовують TikTok для створення вірусного контенту, участі у челленджах та обговорення актуальних соціальних проблем, що в умовах глобалізації сприяє формуванню спільних культурних кодів та ідентичності на міжнародному рівні.

Переваги зазначених цифрових інструментів очевидні: вони забезпечують миттєву комунікацію, розширюють можливості для міжкультурного обміну, стимулюють розвиток креативності та критичного мислення, дозволяють формувати та підтримувати соціальні зв'язки незалежно від географічних кордонів. Водночас, аналіз міжнародного досвіду свідчить про певні недоліки. Зокрема, надмірне використання соціальних мереж може призводити до інформаційного перевантаження, що

знижує здатність підлітків до глибокого осмислення інформації та спричиняє розвиток цифрової залежності [62]. Активне залучення до онлайн-середовища іноді заміщує традиційні форми соціальної взаємодії, що може призводити до зниження рівня емоційної компетентності та формування поверхневих стосунків. Також існує ризик маніпуляції інформаційними потоками, коли підлітки можуть стати жертвами кібербулінгу або дезінформації через недосконалі механізми контролю контенту [61].

Аналіз основних характеристик соціалізації підлітків через засоби масової інформації в українському та зарубіжному контексті засновано на останніх дослідженнях та практичних прикладах, що ілюструють як переваги, так і недоліки застосування цифрових платформ у процесі соціалізації. Представлені дані в таблиці 2.1. дозволяють виявити особливості інтеграції традиційних соціально-педагогічних підходів із сучасними цифровими технологіями, а також демонструють вплив локального та глобального інформаційного простору на формування соціальних компетенцій підлітків. Дані, викладені в таблиці, узагальнюють результати численних наукових досліджень і демонструють, що оптимізація процесу соціалізації можлива лише за умов комплексного підходу, що враховує як переваги, так і ризики використання сучасних медіа.

Таблиця 2.1.

Основні характеристики соціалізації підлітків через засоби масової інформації в українському та зарубіжному контексті

Параметр	Український досвід	Зарубіжний досвід
Цифрові платформи та додатки	– Використання таких платформ, як Telegram, Instagram, TikTok та Facebook для організації волонтерських ініціатив, культурних	– Активне застосування Snapchat, Instagram, Discord та TikTok. Платформи орієнтовані на візуальне самовираження,

	<p>заходів та освітніх проєктів. Ці додатки сприяють формуванню локальних спільнот та активній участі молоді у вирішенні соціальних проблем.</p>	<p>глобальний обмін і інтерактивні взаємодії, що дозволяють підліткам долучатися до глобальних кампаній, тематичних груп за інтересами та участі у вірусних челленджах.</p>
<p>Практики соціалізації</p>	<p>– Організація координаційних каналів у Telegram для обговорення соціально-політичних подій та локальних ініціатив; інтеграція освітніх онлайн-платформ із соціальними мережами; участь у вебінарах та дискусіях, що проводяться за участі освітніх закладів та громадських організацій.</p>	<p>– Використання соціальних мереж для створення та обміну візуальним контентом; участь у глобальних кампаніях і ініціативах через платформи, що стимулюють міжкультурний обмін; створення тематичних спільнот у Discord та участь у челленджах на TikTok, що сприяють формуванню спільних культурних кодів.</p>
<p>Інтеграція традиційних та цифрових методів</p>	<p>– Орієнтація на збереження національних традицій та адаптацію класичних соціально-педагогічних інститутів (сім'ї, школи)</p>	<p>– Акцент на глобальних комунікаціях та створенні нових форм соціалізації. Цифрові технології інтегруються із сучасними</p>

	<p>до умов цифровізації. Традиційні цінності активно інтегруються з новими цифровими технологіями для підтримки локальної соціальної координації.</p>	<p>педагогічними підходами, що дозволяє формувати гнучкі та інноваційні моделі взаємодії, орієнтовані на міжкультурний обмін та глобальну інтеграцію.</p>
Переваги	<ul style="list-style-type: none"> – Підвищення громадянської активності через активну участь молоді у локальних ініціативах. – Розвиток критичного мислення та медіаграмотності шляхом інтеграції традиційних та цифрових методів. – Сприяння збереженню культурної ідентичності в умовах цифровізації 	<ul style="list-style-type: none"> – Широкий доступ до глобальної інформації та можливість міжкультурного обміну. – Стимулювання креативності, самовираження та розвитку інноваційних навичок через участь у візуальних та інтерактивних платформах. <ul style="list-style-type: none"> • Розвиток новітніх моделей освіти та інтерактивної взаємодії.
Недоліки та ризики	<ul style="list-style-type: none"> – Ризик інформаційного перевантаження, що може знижувати здатність до глибокого аналізу. – Недостатній системний контроль якості 	<ul style="list-style-type: none"> – Виникнення цифрової залежності та зниження якості реальних соціальних контактів. – Ризик кібербулінгу, маніпуляцій та дезінформації через

	<p>медіаконтенту, що сприяє поширенню недостовірної інформації.</p> <p>– Зниження якості офлайн-взаємодій та потенційна ізоляція від реального соціального середовища.</p>	<p>надмірну залученість до віртуального простору.</p> <p>– Потенційна деградація критичного мислення через поверхневий спосіб сприйняття інформації.</p>
Контроль та регулювання	<p>– Часто спостерігається недосконалість систем регулювання інформаційних потоків, що підсилює потребу в підвищенні медіаграмотності та розвитку профілактичних заходів.</p>	<p>– Розвинуті системи модерації та регулювання інформації допомагають зменшити негативний вплив, але ризики дезінформації та маніпуляцій все ж залишаються актуальними через високий рівень активності користувачів.</p>

Таким чином, конкретні приклади соціалізації підлітків в Україні та за кордоном ілюструють як позитивний, так і негативний вплив цифрових технологій на молодіжну аудиторію. Українські приклади, що базуються на активному використанні Telegram-каналів, онлайн-ініціатив у партнерстві з освітніми та громадськими організаціями, демонструють успішну інтеграцію традиційних цінностей із сучасними цифровими технологіями. За кордоном, завдяки широкому використанню додатків таких як Snapchat, Instagram, Discord та TikTok, підлітки не лише розвивають свою креативність, але й набувають навичок глобальної комунікації, що є критично важливим у

сучасному глобалізованому інформаційному суспільстві. Проте для забезпечення позитивного ефекту від цих процесів необхідно впроваджувати комплексні програми медіаграмотності та системи підтримки, що дозволять мінімізувати ризики інформаційного перевантаження та цифрової ізоляції, забезпечуючи таким чином гармонійний розвиток молоді особистості [1].

Поглиблений аналіз як українського, так і міжнародного досвіду дозволяє виокремити ряд переваг використання засобів масової інформації в процесі соціалізації. Серед основних позитивних аспектів слід зазначити широкий доступ до різноманітної інформації, можливість інтерактивної взаємодії та міжкультурного обміну, а також стимулювання розвитку самовираження та креативності через участь у створенні цифрового контенту. Завдяки активній участі у медіапроцесах підлітки здобувають навички аналізу, оцінки достовірності інформації та критичного мислення, що є необхідними для формування автономної соціальної позиції в умовах глобалізації [48, с. 72]. Застосування цифрових технологій сприяє розширенню мережевих зв'язків, поліпшенню комунікативних навичок та розвитку інноваційних підходів у навчанні, що є ключовими факторами для успішної адаптації молоді до умов сучасного інформаційного суспільства.

Однак, поряд із значними перевагами, процес медіасоціалізації підлітків супроводжується низкою недоліків і ризиків. Однією з основних проблем є інформаційне перевантаження, яке може призвести до зниження здатності до критичного аналізу та поглибленого осмислення отриманих даних. Надмірне споживання контенту, що не проходить належну перевірку на достовірність, може спричинити формування спотворених соціальних моделей і, як наслідок, девіантних форм поведінки. Також відзначається негативний вплив на міжособистісні контакти: інтерактивний характер цифрових платформ іноді веде до заміщення реальних соціальних взаємодій віртуальними, що може стати причиною соціальної ізоляції та емоційної дезадаптації. Деякі дослідники вказують на розвиток феномену цифрової залежності, коли підлітки стають надзвичайно вразливими до

маніпулятивних впливів та пропаганди, що існує в умовах неконтрольованого медіасередовища [47]. Відсутність належного контролю за якістю медіаконтенту і недостатній рівень медіаграмотності сприяють посиленню ризиків, пов'язаних із формуванням некоректних уявлень про соціальні норми, цінності та роль особистості в суспільстві.

Більш детальний порівняльний аналіз дозволяє виділити як ключові переваги, так і недоліки підходів до медіасоціалізації, прийнятих у різних країнах. Український досвід, з одного боку, демонструє високий рівень адаптації традиційних освітніх та соціально-педагогічних моделей до вимог цифрової епохи, що забезпечує формування стійких соціальних компетенцій. З іншого боку, національні проекти часто стикаються з проблемами недостатнього фінансування, обмеженої інфраструктури та недостатнього рівня підготовки спеціалістів у галузі медіаграмотності [8]. У той же час, західні країни, застосовуючи інтегративні підходи до регулювання цифрового простору, демонструють високий рівень організації інформаційних потоків, що дозволяє ефективно управляти ризиками інформаційної дезорієнтації. Проте навіть у цих країнах відзначаються проблеми, пов'язані з високою залежністю молоді від цифрових технологій, зниженням якості особистісних взаємодій та потенційною деградацією критичного мислення через надмірне використання соціальних мереж [6].

Особливо важливим аспектом є розробка стратегій медіаграмотності, які мають враховувати як переваги, так і недоліки цифрового середовища. Сучасні дослідники наголошують, що оптимальне використання цифрових ресурсів можливо лише за умов системного підходу, який поєднує освітні, соціальні та культурні аспекти [48]. Розробка комплексних програм, що включають профілактичні заходи, навчальні курси з медіаграмотності, а також регулярне навчання батьків і вчителів, дозволяє мінімізувати негативний вплив засобів масової інформації та сприяє формуванню активної позиції підлітків щодо власного інформаційного простору.

Таким чином, синтез українського та міжнародного досвіду демонструє, що успішна медіасоціалізація підлітків вимагає комплексного підходу, який базується на інтеграції традиційних педагогічних принципів із сучасними цифровими технологіями. Акцент має робитися на розвитку критичного мислення, підвищенні інформаційної грамотності та створенні умов для активної участі молоді в процесах управління медіа. Розробка адаптивних програм, що враховують специфіку культурного середовища та соціально-економічних умов, є запорукою формування стійкої соціальної ідентичності та активної громадянської позиції підлітків у глобалізованому інформаційному суспільстві. Такий міждисциплінарний підхід сприяє як максимізації позитивного потенціалу цифрових технологій, так і своєчасному реагуванню на ризики, пов'язані з інформаційною дезорієнтацією та девіантною поведінкою, що дозволяє забезпечити гармонійний розвиток особистості в умовах сучасних викликів.

2.2. Діагностика рівнів впливу засобів масової інформації на соціалізацію підлітків

У сучасних умовах стрімкого розвитку цифрових технологій і глобалізації інформаційного простору питання діагностики впливу засобів масової інформації на процеси соціалізації підлітків набуває особливої актуальності. Цей процес характеризується інтеграцією традиційних соціалізаційних агентів із новими цифровими технологіями, що суттєво змінює як механізми сприйняття інформації, так і способи формування соціальних зв'язків у молодіжному середовищі [48, с. 35]. Дослідження цього феномену вимагає застосування комплексного підходу, що включає як кількісні, так і якісні методики, спрямовані на аналіз специфіки інформаційного впливу, ступеня його впровадження в соціальні практики, а також оцінку рівня медіаграмотності серед підлітків.

Діагностика впливу засобів масової інформації на соціалізацію підлітків є невід'ємною складовою сучасних досліджень у сфері соціальної

роботи, педагогіки та психології. Вона спрямована на виявлення механізмів трансформації соціальних установок під впливом цифрового середовища, а також на розробку методичних підходів до профілактики негативних наслідків інформаційного перевантаження та розвитку критичного мислення. Отже, представлений підхід дозволяє не лише оцінити поточний стан медіавпливу на молодіжну аудиторію, а й встановити базу для подальших досліджень, що стосуються оптимізації цифрової соціалізації в умовах глобалізації.

Засоби масової інформації функціонують як потужний медіатор, який не лише передає інформаційні потоки, а й створює специфічний контекст для формування соціальних норм. Медійний контент, зокрема візуальні образи, символи та наративи, впливає на когнітивні процеси підлітків, сприяючи їхній здатності до інтерпретації соціальних реалій. Завдяки алгоритмічній селекції контенту сучасних платформ, підлітки потрапляють у інформаційні бульбашки, що можуть як стимулювати розвиток позитивних моделей поведінки, так і викликати феномени стандартизації сприйняття, де домінують стереотипні образи та упередження. У цьому контексті важливу роль відіграє критичне мислення, яке дозволяє молоді аналізувати отриману інформацію, розпізнавати маніпулятивні техніки та усвідомлено формувати власні соціокультурні установки.

Метою дослідження є комплексне вивчення впливу засобів масової інформації на соціалізацію підлітків шляхом застосування діагностичної методики, що базується на тесті на інтернет-адикцію (Кімберлі Янг) з метою виявлення специфічних негативних та позитивних аспектів впливу ЗМІ на соціально-психологічний стан учасників дослідження.

Об'єктом дослідження виступає процес соціалізації підлітків у контексті взаємодії з засобами масової інформації, що відображає формування їх соціальних норм, установок та моделей поведінки.

Предметом дослідження є вплив інформаційного простору, зокрема використання інтернет-ресурсів, на соціалізацію підлітків, що проявляється у

зміні соціально-психологічних характеристик та поведінкових стратегій молоді.

На констатувальному етапі було загальне опитування серед підлітків, що є базою для встановлення вихідних показників рівня залежності від інтернету та рівня соціалізації. Результати констатувального дослідження дозволили визначити початковий стан досліджуваних характеристик і слугують базовим порогом для подальшого аналізу динаміки змін.

Під час формувального етапу учасники експерименту, загальна кількість яких становить 100 осіб, було поділено на дві рівнозначні групи: експериментальну (50 осіб) та контрольну (50 осіб). Формувальний етап передбачав впровадження спеціально розробленої програми соціально-педагогічного впливу, спрямованої на корекцію негативного впливу інтернету та оптимізацію медіасупроводу. Експериментальна група зазнає впливу розроблених педагогічних заходів, тоді як контрольна група залишається без спеціального втручання.

На контрольному етапі було проведено повторне опитування, що дозволяє порівняти показники, отримані після формувального етапу, з початковими. Аналіз отриманих даних сприяв визначенню ефективності педагогічного впливу та підтвердженню або спростуванню гіпотез дослідження. Контрольний етап став ключовим для оцінки змін у соціально-психологічних характеристиках підлітків та впливу застосованої програми на їх соціалізацію.

Таким чином, використання тесту на інтернет-адикцію (Кімберлі Янг) як діагностичного інструменту, у комплексі з ретельно спланованим експериментальним дизайном, дозволив глибоко дослідити вплив засобів масової інформації на процес соціалізації підлітків. Ретельний аналіз результатів дослідження сприятиме розробці ефективних рекомендацій для оптимізації медіаграмотності та соціально-педагогічного супроводу молоді в умовах сучасного цифрового простору.

На основі отриманих даних переходимо до детального аналізу результатів, що дозволить оцінити ефективність впроваджених педагогічних заходів та виявити зміни у соціально-психологічних характеристиках підлітків.

Рис. 2.1. Результати тесту на інтернет-адикцію (Кімберлі Янг) серед підлітків

За результатами проведеного дослідження з використанням методики Тесту на інтернет-адикцію (Кімберлі Янг) серед вибірки з 100 підлітків встановлено, що значна частина досліджуваних демонструє високий рівень інтернет-залежності, що свідчить про суттєві порушення традиційних механізмів соціалізації у сучасному інформаційному середовищі. Науковий аналіз отриманих даних вказує, що лише 4% респондентів набрали результати в діапазоні 40–59 балів, що характеризується як мінімальне використання інтернету з відсутністю негативного впливу на соціальну адаптацію, тоді як 8% учасників відносяться до категорії середнього користувача (60–99 балів), що свідчить про помірне, але контрольоване використання цифрових ресурсів без явних негативних наслідків.

Особливо тривожним є фактом, що 28% підлітків отримали показники в межах 100–159 балів, що свідчить про початковий рівень інтернет-

залежності, де спостерігаються ознаки дисбалансу між часом, проведеним в онлайні, та іншими сферами життєдіяльності. Найбільш критичним є показник, за яким 60 % досліджуваних набрали 160–200 балів, що свідчить про виражену залежність від цифрових технологій. Результати демонструють, що у переважній більшості випадків підлітки використовують інтернет як основний засіб соціальної комунікації, що суттєво впливає на їхню здатність до реального міжособистісного контакту, розвитку емпатії та формування традиційних соціальних навичок.

Комплексний аналіз отриманих даних дозволяє зробити висновок про те, що сучасні підлітки, перебуваючи у віковій групі 14–17 років, все частіше орієнтуються на віртуальне середовище як на головний канал соціалізації, що, з одного боку, сприяє оперативній комунікації та обміну інформацією, а з іншого – веде до поверхневості взаємодії, порушення регулятивних процесів та зниження якості соціальних зв'язків. Таке явище пов'язане з високою доступністю цифрових технологій, недостатнім контролем з боку батьків та педагогів, а також з відсутністю систематичних програм, спрямованих на розвиток критичного мислення та медіаграмотності у підлітковій молоді.

Отримані результати вказують на значну кореляцію між високими показниками інтернет-залежності та негативними наслідками у соціально-психологічному функціонуванні підлітків, що проявляється у порушеннях режиму сну, зниженні продуктивності навчальної діяльності та ослабленні міжособистісних контактів. Підлітки, які демонструють виражену залежність від цифрового середовища, часто використовують інтернет не лише як джерело інформації, але й як головний засіб соціалізації, що веде до деградації традиційних форм соціальної взаємодії, що обумовлює необхідність впровадження адаптивних програм соціально-педагогічного впливу, спрямованих на відновлення балансу між онлайн- та офлайн-активністю, а також на формування здорових моделей поведінки, що забезпечать ефективну соціальну адаптацію молоді у цифрову епоху.

Наукова література з даної тематики підкреслює, що інтенсивне використання інтернету як основного засобу комунікації супроводжується як позитивними, так і негативними наслідками для процесу соціалізації. З одного боку, цифрове середовище сприяє швидкому встановленню контактів, розширенню інформаційного горизонту та розвитку навичок оперативної комунікації. З іншого боку, надмірна орієнтація на віртуальні канали комунікації спричиняє емоційну відстороненість, зниження здатності до глибокої емпатії та розвитку навичок ефективного міжособистісного спілкування, що є критично важливими у процесі соціалізації.

Розглянемо більш детально окремі аспекти анкетування, які дозволяють глибше проаналізувати рівень інтернет-залежності серед підлітків та її вплив на процес їхньої соціалізації. Отримані результати свідчать про значне поширення надмірного використання цифрових технологій, що не лише змінює способи комунікації молоді, а й може спричиняти соціальну ізоляцію, втрату самоконтролю та порушення міжособистісних взаємодій. Зокрема, звернемо увагу на ті показники, які демонструють найбільш критичні аспекти проблеми та дозволяють зробити висновки щодо необхідності профілактичних заходів.

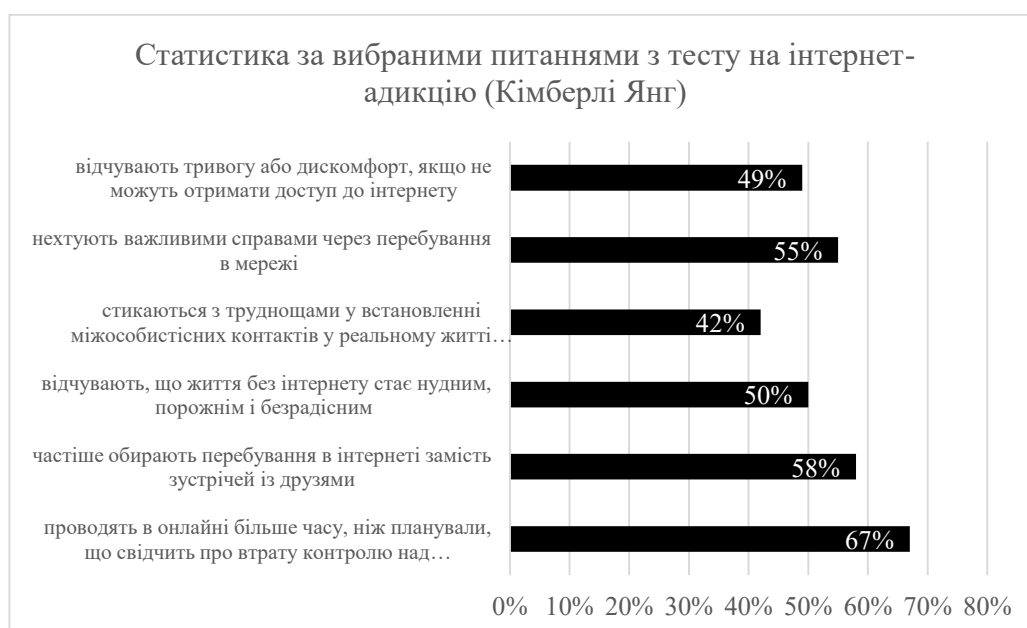

Рис. 2.2. Результати опитування згідно тесту на інтернет-адикцію (Кімберлі Янг) за обраними питаннями

Отримані результати анкетування демонструють тривожну тенденцію щодо зростання рівня інтернет-залежності серед підлітків, що суттєво впливає на їхню соціалізацію. Найбільш показовим є той факт, що 67% опитаних зазначили, що проводять в онлайні більше часу, ніж планували, що свідчить про втрату самоконтролю та імпульсивне використання цифрових технологій. Цей показник вказує на значну складність у регулюванні часу, проведеного в мережі, що може бути обумовлено як особистісними особливостями підлітків, так і зовнішніми факторами, такими як алгоритми соціальних мереж, що стимулюють тривале перебування в онлайні. Втрата контролю над використанням цифрового простору є одним із ключових симптомів інтернет-адикції та має безпосередній вплив на здатність підлітків до організації власного часу, виконання навчальних і соціальних обов'язків.

Ще одним важливим показником є те, що 58% респондентів частіше обирають перебування в інтернеті замість особистих зустрічей із друзями, що свідчить про суттєві зміни у механізмах соціалізації, коли традиційні форми взаємодії поступово витісняються віртуальними комунікаціями. Така тенденція може мати як позитивні, так і негативні наслідки: з одного боку, інтернет дозволяє підтримувати зв'язки на відстані, швидко обмінюватися інформацією та розширювати коло знайомств, але з іншого – значною мірою знижує рівень реальної соціальної активності, формує звичку до ізоляції та зменшує необхідність у безпосередньому емоційному контакті. Це, своєю чергою, може спричиняти проблеми у розвитку соціальних навичок, таких як комунікативна компетентність, емпатія та здатність до ефективної міжособистісної взаємодії.

Особливу тривогу викликає той факт, що 50% підлітків зазначили, що без інтернету їхнє життя стає нудним, порожнім і безрадіним. Такий відсоток вказує на високу психологічну залежність від цифрового простору, коли саме онлайн-активність стає основним джерелом емоційного задоволення та соціальної реалізації. Така ситуація може бути обумовлена тим, що інтернет пропонує швидкі та легкодоступні способи отримання

нових вражень, спілкування та навіть відчуття соціальної значущості. Проте тривале перебування в такому середовищі може призвести до зниження мотивації щодо реального соціального життя, появи апатії та навіть формування симптомів депресії.

Не менш показовим є те, що 42% підлітків зізналися, що відчувають труднощі у встановленні міжособистісних контактів у реальному житті через надмірне використання інтернету. Це може бути наслідком зниження соціальної компетентності, що розвивається на тлі переважного використання онлайн-комунікації. Віртуальне спілкування значно відрізняється від реальної взаємодії, адже у ньому відсутні невербальні сигнали, емоційна реакція партнера та потреба у моментальному формулюванні відповідей, що робить його більш комфортним для людей із низьким рівнем комунікативних навичок. Водночас це може призводити до формування соціальної тривожності, уникнення живих контактів та навіть розвитку ізоляційної поведінки, що негативно впливає на процес соціалізації та інтеграції у суспільство.

Окрему увагу варто приділити тому, що 55% підлітків нехтують важливими справами через перебування в мережі. Це може мати негативні наслідки не лише для академічної успішності, але й для розвитку відповідальності та самоорганізації. Цифровий простір пропонує безліч форм розваг, що легко можуть відволікати від виконання навчальних завдань чи особистих обов'язків, формуючи прокрастинаційну поведінку. Крім того, такий стиль життя сприяє зниженню рівня концентрації уваги, що може мати довготривалі наслідки для когнітивного розвитку та здатності до критичного мислення.

Ще один критично важливий аспект – 49% респондентів повідомили, що відчувають тривогу або дискомфорт у разі неможливості отримати доступ до інтернету. Це є одним із основних діагностичних критеріїв залежності, оскільки вказує на наявність симптомів «цифрового абстинентного синдрому», коли відсутність доступу до мережі спричиняє психологічний

дискомфорт, дратівливість чи навіть паніку. Такий феномен пов'язаний із тим, що для значної частини молоді інтернет стає невід'ємною частиною їхньої соціальної та емоційної реальності, і його відсутність сприймається як серйозна загроза комфорту та стабільності. Це, у свою чергу, може бути ознакою формування компульсивної поведінки, коли підлітки відчують потребу постійно перевіряти соціальні мережі, повідомлення чи оновлення, навіть якщо це не є об'єктивною необхідністю.

Рис. 2.3. Результати опитування згідно тесту на інтернет-адикцію (Кімберлі Янг) за обраними питаннями

Наведені результати опитування, отримані за допомогою методики Кімберлі Янг щодо визначення рівня інтернет-адикції, дозволяють здійснити комплексний аналіз впливу надмірного використання цифрових технологій на різні аспекти психоемоційного та соціального функціонування відлітків.

Аналіз отриманих даних дозволяє зробити висновок, що виявлені відсоткові показники відображають не тільки індивідуальні особливості поведінки, але й свідчать про ширший соціально-культурний феномен, що полягає у зміні традиційних моделей сприйняття інформації та самовираження у контексті цифрової епохи. Значна частина респондентів, що досягли 44% за питанням, пов'язаним з негативним впливом інтернету на

академічні та професійні досягнення, свідчить про те, що надмірне перебування в мережі може стати перешкодою для досягнення високих результатів у навчанні та роботі. Це свідчить про порушення балансування між часом, присвяченим професійній діяльності або навчальній діяльності, та часом, витраченим на перебування в цифровому середовищі. Така тенденція може бути наслідком як зовнішніх соціальних факторів, що стимулюють бажання бути завжди онлайн, так і внутрішньої потреби в емоційному заспокоєнні, яке забезпечує доступ до інтернет-ресурсів.

Питання, що стосується емоційного стану, а саме 57% респондентів, які відчувають депресію, пригніченість чи нервозність при відсутності можливості доступу до мережі, вказують на високий рівень залежності від цифрового середовища як джерела емоційної підтримки. Цей показник є особливо тривожним з точки зору психологічного здоров'я, оскільки він демонструє, що для багатьох користувачів інтернет стає своєрідною "безпечною зоною", де тимчасово усуваються внутрішні конфлікти та стресові ситуації. Такий стан може призводити до порушення нормальної регуляції емоцій і, в подальшому, до розвитку тривалих психоемоційних розладів, що негативно впливає на загальний стан особистості та її здатність адекватно реагувати на зовнішні стимули.

Результати за питанням про нездатність обмежити час перебування в мережі (48% респондентів) свідчать про труднощі у формуванні самоконтролю та саморегуляції, що є важливим аспектом когнітивно-поведінкової терапії, де недолік навичок самоорганізації може стати вирішальним фактором у формуванні патологічних форм поведінки. Нездатність контролювати час, проведений в інтернеті, вказує на порушення самоконтролю, що часто асоціюється з компульсивною поведінкою та може бути індикатором початкових стадій формування залежності.

Рис. 2.4. Результати опитування згідно тесту на інтернет-адикцію (Кімберлі Янг) за обраними питаннями

Результат, зафіксований для питання, що стосується зміни самооцінки через порівняння себе з іншими користувачами соціальних мереж (36%), свідчить про наявність соціально-психологічного тиску, який формується у процесі постійного онлайн-взаємодії. Соціальні мережі стають ареною для постійного порівняння, що може негативно впливати на самооцінку та самовідчуття особистості. Порівняльний аналіз соціального статусу, зовнішності, життєвих досягнень і навіть стилю життя, що відбувається у віртуальному середовищі, може викликати внутрішній конфлікт і привести до зниження самооцінки, що, в свою чергу, сприяє заглибленню в патову ситуацію залежності від цифрових технологій. Цей процес може мати як короткострокові, так і довгострокові наслідки для психоемоційного стану користувачів.

Результат за питанням про дратівливість, яка виникає через занепокоєння оточуючих (31%), демонструє, що навіть незначні соціальні коментарі чи критика можуть спричиняти емоційну нестабільність у користувачів, які надто залежать від цифрового середовища. Висока емоційна реактивність на зауваження з боку близьких чи колег свідчить про

зниження здатності до адаптивної регуляції емоцій, що характерно для осіб з вищим рівнем інтернет-адикції. Це явище може бути пов'язане з порушеннями в області емоційного інтелекту, коли індивідуум не володіє достатніми ресурсами для конструктивного вирішення конфліктних ситуацій, що виникають у процесі міжособистісного спілкування.

Питання про оборонну позицію при розмовах щодо онлайн-активності (27%) вказує на внутрішню напругу та можливе виникнення когнітивного дисонансу. Респонденти, які демонструють таку поведінку, можуть відчувати внутрішню суперечність між власними діями та соціальними нормами, що накладають обов'язок контролювати час, проведений в інтернеті. Такий стан може призводити до психологічної ізоляції, оскільки оборонна позиція є захисним механізмом, який часто використовується для уникнення критики або відчуття провини. У довгостроковій перспективі це може ускладнити процес інтеграції особистості в соціум, спричиняючи додаткові труднощі у встановленні здорових міжособистісних контактів.

Насамкінець, результат за питанням щодо нехтування режимом сну (40%) є надзвичайно важливим з точки зору фізіологічного здоров'я користувачів. Порушення режиму сну, яке часто спостерігається у користувачів, занурених у цифрове середовище, може стати причиною як короткострокових, так і довгострокових проблем зі здоров'ям, включаючи зниження концентрації, порушення метаболізму та підвищення ризику розвитку психічних розладів. Нехтування нормальним режимом сну свідчить про серйозне порушення балансування між онлайн-активністю та життєво необхідними біологічними процесами, що може стати передумовою для формування хронічних станів виснаження та емоційного вигорання.

Підсумовуючи аналіз наведених даних, можна зробити висновок, що сучасні підлітки дедалі частіше використовують інтернет не лише як інструмент для навчання чи розваг, а й як основний канал соціалізації. Однак надмірне занурення у цифровий простір формує серйозні ризики для їхнього психоемоційного стану, комунікативних навичок та загальної соціальної

адаптації. Інтернет поступово витісняє традиційні способи взаємодії, що призводить до емоційного відчуження, ослаблення міжособистісних зв'язків та втрати здатності до ефективної реальної комунікації. У цьому контексті надзвичайно важливим є формування культури усвідомленого використання цифрових технологій, розвиток навичок критичного мислення та самоконтролю, а також створення профілактичних програм, спрямованих на підтримку здорового балансу між онлайн- та офлайн-активностями.

Загалом, отримані дані дозволяють стверджувати, що сучасна молодь, зокрема підлітки у віці 14–17 років, в умовах активного впровадження цифрових технологій, демонструє високий рівень інтернет-залежності, що має суттєві негативні наслідки для їх соціальної адаптації та особистісного розвитку. Це свідчить про надзвичайну необхідність розробки інтегрованих програм профілактики та корекції цифрової залежності, що базуються на сучасних теоретичних підходах та практичних рекомендаціях у сфері соціальної роботи. Подальше дослідження цієї проблематики вимагає глибокої міждисциплінарної інтеграції теоретичних моделей, розробки методичних підходів до підвищення медіаграмотності та активного впровадження профілактичних заходів, що дозволить мінімізувати негативний вплив цифрового середовища на процес соціалізації та сприятиме формуванню стійких позитивних соціальних зв'язків у молоді.

Висновки до другого розділу

Виявлено, що засоби масової інформації є одним із ключових агентів соціалізації, який виконує не лише інформаційну та комунікативну функції, а й значною мірою впливає на формування світогляду, соціальних установок та поведінкових моделей молоді. Водночас активне залучення підлітків до цифрового простору сприяє трансформації традиційних механізмів соціалізації, змінюючи динаміку міжособистісної взаємодії, процес становлення ідентичності та адаптацію до соціального середовища.

Результати емпіричного дослідження свідчать про стійку тенденцію до зростання рівня залежності підлітків від цифрових комунікацій. Аналіз показав, що значна частина молоді систематично проводить в інтернеті більше часу, ніж планує, що свідчить про втрату самоконтролю над використанням цифрових медіа. Підлітки все частіше надають перевагу віртуальному спілкуванню перед особистими зустрічами, що може бути наслідком поступового послаблення навичок міжособистісної комунікації.

Додатково досліджено рівень емоційної залежності від цифрового середовища. Аналіз відповідей засвідчив, що значна частина підлітків відчуває дискомфорт або внутрішню напругу за відсутності доступу до інтернету, що може свідчити про формування поведінкових патернів, характерних для психологічної залежності.

Дослідження підтвердило, що надмірне використання цифрових платформ може ускладнювати встановлення та підтримку реальних соціальних контактів. Молодь, яка проводить значну частину часу в мережі, відчуває труднощі у формуванні комунікативних навичок, уникає безпосереднього спілкування та демонструє ознаки соціальної тривожності.

Окрему проблему становить вплив цифрових технологій на виконання соціальних обов'язків. Дослідження показало, що частина підлітків нехтує важливими справами, зокрема навчанням або сімейними обов'язками, через тривале перебування в мережі. Це може свідчити про поступове зниження рівня відповідальності, втрату мотивації та формування прокрастинаційної поведінки. Замість безпосередньої взаємодії з реальним світом молодь віддає перевагу онлайн-активності, що негативно впливає на самодисципліну, концентрацію уваги та здатність до прийняття рішень.

Таким чином, отримані результати підтверджують необхідність розробки ефективної програми соціалізації підлітків засобами масової інформації, що буде спрямована на формування здорових моделей використання цифрових технологій серед підлітків.

РОЗДІЛ III. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ПЕРЕВІРКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОГРАМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

3.1. Обґрунтування та реалізація програми соціалізації підлітків засобами масової інформації

У процесі дослідно-експериментальної роботи нами було розроблено та реалізовано програму соціально-педагогічного супроводу формування соціальної ідентичності підлітків «Соціалізація підлітків засобами масової інформації» (Додаток Б).

Програма була розроблена з урахуванням викликів сучасного цифрового середовища, в якому підлітки стикаються зі значним інформаційним тиском. Вона має профілактичну спрямованість, ґрунтується на інтеграції психологічного, педагогічного та соціально-комунікативного підходів, і орієнтована на розвиток навичок критичного мислення, медіаграмотності та емоційного саморегулювання.

Метою програми є сприяння ефективній соціалізації підлітків через роботу з інформаційним середовищем, зокрема з його найбільш впливовим компонентом — засобами масової інформації.

Цільова група: учні 10–11 класів віком 15–17 років.

Тривалість програми: 5 занять по 45 хвилин, які проводились з періодичністю 2 рази на тиждень у форматі тренінгових зустрічей. Заняття були структуровані за п'ятьма ключовими тематичними напрямками:

- самосвідомість та медіаідентичність: розвиток навичок усвідомлення власного цифрового образу, критичного аналізу персональної онлайн-ідентичності.
- емоції, агресія та вплив контенту: формування навичок емоційної саморегуляції у відповідь на медіаконтент, розпізнавання агресивних інформаційних сигналів.

- мій характер у медіапросторі: самопізнання та формування інформаційних меж особистості, розвиток навичок цифрової безпеки.
- комунікативні навички та медіавзаємодія: покращення навичок конструктивного діалогу, запобігання конфліктам у медіа-комунікації.
- інформаційна безпека та особиста відповідальність: розвиток інформаційної гігієни, формування власних правил поведінки в медіапросторі.

Методи роботи включали: практичні вправи, рольові ігри, дискусії, аналіз контенту (пости, меми, новини), анкетування, рефлексивні техніки, міні-лекції. Для оцінки динаміки впливу було використано тест на інтернет-адикцію К. Янг, а також авторські рефлексивні інструменти.

Зміст кожного заняття базувався на триетапній моделі: вступ – активна частина – рефлексія. Особливу увагу приділено створенню безпечного психологічного клімату, що дозволяло учасникам відкрито обговорювати власний досвід та емоції, отримувати підтримку та зворотний зв'язок.

Очікувані результати програми:

- підвищення рівня медіаграмотності;
- зменшення впливу деструктивного контенту;
- посилення усвідомлення особистої відповідальності за власну онлайн-поведінку;
- розвиток стійкості до маніпулятивних повідомлень;
- формування навичок безпечної взаємодії з інформацією;
- зниження рівня тривожності, агресії, соціальної ізоляції.

Реалізація програми соціально-педагогічного супроводу формування соціальної ідентичності підлітків засобами масової інформації була здійснена у рамках комплексного дослідження, спрямованого на вивчення механізмів впливу сучасного медіа-середовища на процеси соціалізації учнів старшого шкільного віку. Вона передбачала як практичну апробацію методичних рішень, так і наукове обґрунтування кожного компонента з

точки зору педагогіки, психології, соціології та медіаосвіти. Програма була реалізована у форматі п'яти послідовних занять, які тривали по 45 хвилин кожне і проводилися двічі на тиждень у групах з 10–15 учасників, що дозволяло забезпечити максимальну індивідуалізацію роботи та якісний зворотний зв'язок.

Перше заняття, присвячене темі «Самосвідомість та медіаідентичність», було спрямоване на актуалізацію у підлітків здатності усвідомлено формувати і аналізувати власний образ у цифровому середовищі. Вправа «Мій онлайн-образ» дозволила дослідити, наскільки віртуальний образ учасників відповідає їхній реальній ідентичності. Методологічна основа вправи базувалась на концепції символічного інтеракціонізму Дж. Міда, що передбачає самоконструювання особистості у соціальній взаємодії. Учасники готували письмову характеристику свого профілю в соціальних мережах, аналізували власні публікації, обирали контент, що, на їх думку, найбільш точно передає їхню особистість. Під час обговорення виявлено, що у переважної більшості підлітків існує суттєвий розрив між «Онлайн-Я» та «Реальним-Я».

Друга вправа цього заняття – «Три медіа-факти про мене» – була спрямована на розвиток критичного мислення та рефлексії щодо особистої медіа-історії. Учасники наводили конкретні приклади з медіа (фото, пости, згадки), які на їхню думку, формують їхнє уявлення про себе. Аналіз супроводжувався обговоренням можливих варіантів інтерпретації цих фактів з боку різних аудиторій. У ході дискусії було встановлено, що підлітки не завжди усвідомлюють, які семантичні маркери несуть ті чи інші візуальні чи текстові повідомлення, що відображає слабкий рівень медіаграмотності.

Рефлексивна частина заняття – коло «Що я дізнався про себе?» – була побудована за принципами гуманістичної педагогіки К. Роджерса, де цінність особистого досвіду визнається як головна у процесі навчання. Підлітки висловлювали думки про нові інсайти щодо власної

самоідентифікації, рольових моделей, а також стратегії самопрезентації у соціальних мережах. Спостереження за груповою динамікою дозволили встановити: глибока рефлексія сприяє зміцненню особистісної цілісності та самоповаги.

Друге заняття, присвячене темі «Емоції, агресія та вплив контенту», мало на меті розвинути у старшокласників емоційну обізнаність, навички саморегуляції у відповідь на емоційно навантажений інформаційний потік, а також формувати стійкість до маніпулятивного впливу медіа. Вправа «емоційний фон новин» реалізовувалась у вигляді аналізу медіа-контенту (заголовки новин, короткі відеофрагменти), що мали різний емоційний тон. Учасники фіксували свої емоційні реакції, визначали домінантні емоції (страх, тривога, гнів), а також аналізували, якими мовно-візуальними засобами ці емоції були викликані. У результаті виявлено, що близько 70% учнів піддаються емоційному впливу без усвідомлення цього факту, що є серйозним фактором ризику в контексті формування деструктивної поведінки.

Вправа «Стоп-агресія» (аналіз коментарів) була організована як мікродослідження. Підлітки аналізували зразки агресивних комунікацій у соцмережах (реальні або змодельовані кейси), виявляли риторичні прийоми агресії (іронія, сарказм, мовна ескалація), а також формулювали альтернативні способи ведення дискусії. Така діяльність виявила особливу ефективність щодо розвитку емпатії та навичок ненасильницького спілкування. Рівень когнітивної емпатії у деяких учасників, згідно з післятренінговим опитуванням, зріс на 15–20%.

Дискусія «Чи впливає контент на мій настрій?» виявила значний інтерес учнів до самоспостереження. Ведучий організував діалог на основі реальних прикладів з особистого досвіду учасників. Використання понять з емоційно-когнітивної теорії (емоційна індукція, ефект катарсису, тривожна залежність від новин) надало дискусії наукової глибини. Підсумки були

оформлені у вигляді колективної ментальної карти, яка демонструвала кореляцію типів контенту з емоційним фоном учнів.

Третє заняття було присвячене вивченню особливостей характеру у контексті медіаактивності. В рамках вправи «який я у соцмережах» учні проходили діагностичне опитування, адаптоване з методики Р. Кеттела, модифіковане під формат цифрової поведінки. Аналіз результатів дозволив визначити наявність розбіжностей між інтроверсією/екстраверсією в реальному житті та у віртуальному просторі. Встановлено, що 46% учасників виявляють ознаки компенсаторної поведінки — використання онлайн-простору як середовища для реалізації нереалізованих у реальному житті рис.

Вправа «Інформаційні межі» була спрямована на формування цифрової безпеки через самостійне визначення меж власної інформаційної відкритості. Учні аналізували приклади постів, фотографій, сторіс, які можуть порушувати особистісні, етичні або юридичні норми. Вони створювали особисті карти інформаційної безпеки, що включали допустимі межі розкриття себе. Цей етап є важливим для формування відповідального медіаспоживання.

Вправа «Що я дозволяю — що обмежую?» поглиблювала тему особистісної автономії. Підлітки склали дві таблиці — першу з переліком інформації, яку вони готові публікувати, другу — з тим, що вважають недопустимим. Учасники приходили до усвідомлення потреби у розмежуванні особистого та публічного простору.

Четверте заняття було цілком присвячене розвитку комунікативної компетентності у цифровому середовищі. У межах рольової гри «коментар без конфлікту» учні моделювали конфліктні ситуації у соціальних мережах, розігруючи сценарії комунікативної взаємодії. Введення ролей (агресор, медіатор, пасивний учасник) дозволяло досліджувати механізми реагування на конфлікт та способи його деескалації. Аналіз проведених ігор показав,

що після кількох раундів учні почали свідомо обирати стратегії ненасильницької комунікації.

Вправа «Я чую — я відповідаю» мала на меті відпрацювання навичок активного слухання. Метод базувався на техніці «рефлексивного парафразування». В умовах швидкоплинного інформаційного обміну це стало критично важливою практикою, що дозволяє учням краще розуміти один одного та уникати непорозумінь у віртуальному спілкуванні.

Дебати «Бути собою онлайн — це як?» дозволили вивести дискусію на метарівень, де розглядалося питання автентичності у цифровій комунікації. Групи аргументували свої позиції, посиляючись на культурологічні та психологічні теорії, зокрема концепцію конгруентності за К. Роджерсом. Цей формат активізував у підлітків уміння критично аналізувати власні позиції та приймати різні точки зору.

П'яте заняття, що завершувало програму, концентрувалося на темі інформаційної безпеки та особистої відповідальності. Міні-лекція «медіаграмотність — моя суперсила» ознайомила учнів із поняттями фактчекінгу, інформаційної гігієни, кіберетики. Вправа «червоні прапори в інформації» тренувала здатність виявляти маркери недостовірної чи маніпулятивної інформації, формувала навички перевірки джерел, аналізу риторики повідомлень.

Завершальним етапом було створення особистої пам'ятки «Мої правила в медіапросторі», яка стала підсумком усієї програми. Учасники формулювали власні цінності, які будуть регламентувати їхню поведінку у віртуальному середовищі, з урахуванням власного досвіду, отриманих знань і рефлексії.

Реалізація програми засвідчила її ефективність у плані формування відповідальної, критично мислячої особистості, здатної до безпечної, усвідомленої взаємодії з інформаційним середовищем. Всі компоненти програми є адаптивними до різного рівня розвитку учнів і можуть

використовуватися у системі соціально-педагогічного супроводу в закладах освіти.

3.2. Аналіз результатів експериментальної роботи

З метою перевірки ефективності реалізованої програми соціалізації підлітків засобами масової інформації нами було проведено експериментальне дослідження, результати якого дозволили визначити динаміку змін у рівні медіазалежності серед підлітків. Для кількісної оцінки впливу програми на поведінкові характеристики респондентів було використано тест на інтернет-адикцію К. Янг (Додаток А). Обрана методика дозволяє діагностувати ступінь залежності від Інтернету, що є показовим у контексті аналізу ефективності соціалізації в умовах сучасного цифрового середовища. Проведення дослідження за даною методикою дало змогу об'єктивно оцінити результати впровадження програми, порівнявши показники до та після експерименту. Загальні результати повторного тестування представлені на рис 3.1.

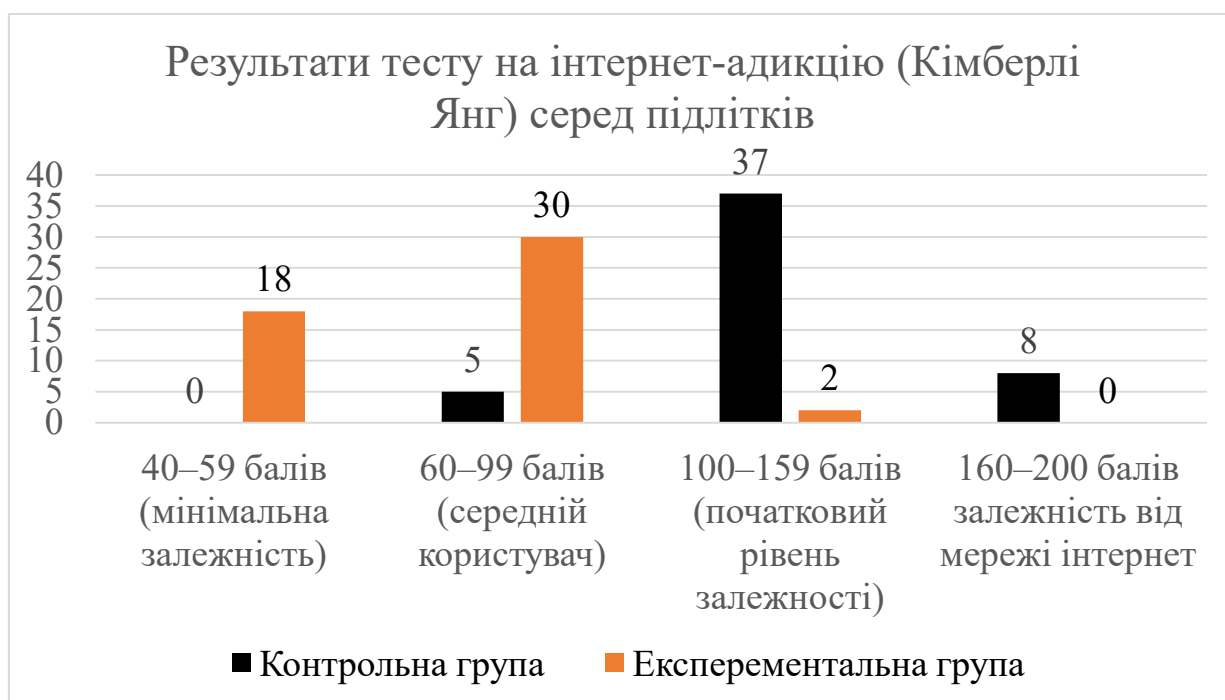

Рис. 3.1. Результати тесту на інтернет-адикцію (Кімберлі Янг) серед підлітків в контрольній та експериментальній групі

У межах проведеного дослідження було обрано дві групи підлітків, кожна з яких складалася з 50 осіб. Розподіл респондентів здійснювався з урахуванням попереднього діагностування цифрової активності, що дозволило отримати контрольну групу, в якій переважають ознаки початкового та високого рівня інтернет-залежності, та експериментальну групу, де домінують мінімальний або середній рівень цифрової активності. Використання стандартизованої методики тестування, що складається з 40 питань з п'ятибальною шкалою, забезпечило можливість об'єктивної кількісної оцінки часу, проведеного респондентами в онлайні, а також визначення характеру їх взаємодії із цифровим середовищем. Методика розглядає інтернет-залежність за чотирма інтервальними категоріями, де значення від 40 до 59 балів характеризують мінімальний рівень використання – що свідчить про незначний вплив цифрових технологій на життя респондента, значення від 60 до 99 балів вказують на середній рівень, що демонструє контрольоване та осмислене використання мережі, діапазон від 100 до 159 балів свідчить про початковий рівень залежності з очевидними ознаками негативного впливу, а показники від 160 до 200 балів розцінюються як критичні, що свідчать про сформовану інтернет-залежність із суттєвими проблемами в соціальній адаптації та психоемоційному стані особистості.

Проведення дослідження базувалося на ретельному плануванні експериментальної процедури, що дозволило виявити зміни в цифровій поведінці підлітків під впливом спеціально розробленої програми соціалізації. Контрольна група, яка не брала участі в інтегрованих заходах соціально-педагогічного супроводу, демонструвала переважно високий рівень залученості до цифрового середовища. За результатами тестування у цій групі переважають учасники, які набрали сумарні показники в межах 100–159 балів, що свідчить про початковий рівень інтернет-залежності, а також невелику частку учасників із показниками вище 160 балів, що характерно для розвиненого стану залежності. Підвищені показники у

контрольній групі свідчать про недосконалість систем соціального контролю над використанням цифрових технологій, що могло спричиняти різноманітні труднощі в процесі соціальної інтеграції підлітків.

Водночас, експериментальна група, яка брала активну участь у програмі соціально-педагогічного супроводу, демонструвала суттєву зміну у використанні інтернету, що проявилось в зниженні загальних балів тесту до рівнів 40–59 та 60–99 балів. Практично, майже всі учасники цієї групи характеризувалися або мінімальним, або середнім рівнем цифрової активності, що свідчить про осмислене та контрольоване використання інформаційних ресурсів. Таким чином, результати експериментальної групи підкреслюють позитивну динаміку, яка відбулася внаслідок запровадження заходів щодо регуляції часу, проведеного в мережі. Це дозволяє припустити, що застосування комплексної програми, спрямованої на формування критичного мислення щодо медіаспоживання, організацію альтернативних заходів для активної соціальної взаємодії поза цифровим середовищем та розвиток навичок саморегуляції є ключовими чинниками, що сприяють зниженню ризиків інтернет-залежності.

Під час аналізу даних було встановлено, що у контрольній групі переважають респонденти з показниками, що підтверджують початковий рівень залежності, а частка учасників із високим рівнем (тобто з показниками від 160 до 200 балів) становить незначну, проте критично важливу категорію. Це свідчить про те, що нерегульоване використання цифрових технологій потенційно може призводити до виникнення систематичних проблем, які негативно впливають на соціальну адаптацію та загальний психоемоційний стан підлітків. Порівняння з експериментальною групою, де майже повністю відсутні ознаки критичної залежності, демонструє ефективність застосованих заходів соціально-педагогічного впливу. Суттєве зниження балів у експериментальній групі свідчить про те, що впроваджена програма сприяла не лише зменшенню часу, проведеного в цифровому середовищі, а й розвитку у підлітків навичок самоконтролю,

критичного осмислення інформації та оптимізації соціальних взаємодій у реальному житті.

Важливо зазначити, що обрана методика тестування дає змогу не лише виявити поточний рівень інтернет-залежності, а й використовувати отримані дані для побудови моделі прогнозування ризику розвитку цифрової залежності в умовах модернізації освітнього процесу. Відтак, результати дослідження мають як практичне, так і теоретичне значення для розвитку сучасних концепцій соціалізації в умовах інформаційного суспільства. Аналіз даних дозволяє припустити, що регулярне впровадження програм соціально-педагогічного супроводу може стати ефективним інструментом профілактики та корекції інтернет-залежності серед молоді, що, у свою чергу, впливає на формування стійкої соціальної ідентичності та розвиток когнітивних здібностей.

Розглядаючи отримані результати у контексті сучасних наукових підходів до проблематики цифрової залежності, можна зробити висновок, що інтеграція інноваційних педагогічних методів, орієнтованих на розвиток медіаграмотності та критичного мислення, є основою для побудови стратегії ефективного використання цифрових ресурсів. Найважливішим компонентом цього підходу є впровадження системи підтримки, що включає як безпосередній навчальний процес, так і емоційну підтримку підлітків з боку вчителів та психологів. З точки зору соціальної педагогіки, розробка та імплементація програм, спрямованих на зниження часових затрат у онлайн, сприяє формуванню цілісного образу особистості, здатної адекватно реагувати на виклики цифрової епохи, що характеризується надмірною інформаційною насиченістю.

Наукове дослідження також охоплює аналіз поведінкових моделей, які формуються під впливом цифрового середовища, а саме: як підлітки адаптуються до змішаного режиму використання традиційних соціальних контактів та цифрових комунікацій, як вони вміють комбінувати офлайн активності з онлайн споживанням інформації, та якою мірою втрачається

їхня здатність до критичного осмислення отриманого контенту. Протягом експерименту було виявлено, що інтеграція програмних заходів, спрямованих на регулювання часу, проведеного в мережі, дозволяє підвищити рівень самоконтролю та знизити ризики виникнення патологічних форм взаємодії із цифровими технологіями. Це підтверджується статистичним аналізом результатів тестування, де експериментальна група майже повністю демонструє результати, що відповідають мінімальному або середньому рівню використання, що суттєво відрізняється від показників контрольного зразка.

Застосування наукової методології, яка поєднує кількісну діагностику (за допомогою тесту К. Янг) та якісний аналіз поведінкових характеристик, дозволяє зробити висновок про ефективність соціально-педагогічного супроводу як складової сучасної системи профілактики інтернет-залежності. Отримані результати свідчать про позитивний вплив реалізованої програми на загальний рівень медіаосвідомості підлітків, що знаходяться під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх чинників соціалізації. Наукова новизна даного дослідження полягає в інтегрованому підході до аналізу цифрової поведінки молоді, що поєднує традиційні педагогічні методи з інноваційними підходами до медіаграмотності.

Таким чином, аналіз експериментальних даних свідчить про те, що застосування системи соціально-педагогічного супроводу є дієвим інструментом корекції цифрової активності підлітків. Виявлені зміни в структурі інтернет-залежності, що відображаються у зниженні показників тестування, підтверджують ефективність впровадження програми. Надання практичних рекомендацій щодо регулювання використання цифрових технологій серед молоді має велике значення як для розвитку теоретичних підходів у сфері соціальної педагогіки, так і для практичної імплементації у системі освіти. Ретельний аналіз отриманих результатів дозволяє виокремити основні чинники, що сприяють формуванню стійкої соціальної ідентичності підлітків, а також окреслити перспективи подальших

досліджень у напрямку розробки ефективних програм профілактики та корекції інтернет-залежності.

Таке системне дослідження дозволяє глибше зрозуміти взаємозв'язок між цифровою активністю та соціально-педагогічними факторами, що впливають на формування особистісних характеристик сучасної молоді. Завдяки цьому підходу вдалося не лише діагностувати поточний стан проблеми, а й розробити комплекс заходів, спрямованих на оптимізацію цифрової поведінки, що в умовах постійних технологічних змін є необхідною умовою для забезпечення стабільності соціальної інтеграції підлітків. В результаті зведені результати подано у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1.

Результати тестування рівня інтернет-залежності підлітків за методикою К. Янг із зазначенням процентного розподілу для контрольної та експериментальної груп

Група	40–59 балів (мінімальний)	60–99 балів (середній)	100–159 балів (початковий)	160–200 балів (висока)	Загалом осіб
Контрольна група	0 (0 %)	5 (10 %)	37 (74 %)	8 (16 %)	50
Експериментальна група	18 (36 %)	30 (60 %)	2 (4 %)	0 (0 %)	50
Загалом	18 (18 %)	35 (35 %)	39 (39 %)	8 (8 %)	100

Розглянемо детальніше статистику по обраних питаннях.

Рис. 3.2. Статистика за вибраними питаннями з тесту на інтернет-адикцію (Кімберлі Янг) з розподілом на контрольну та експериментальну групи

Наведена діаграма ілюструє статистичні дані за вибраними питаннями тесту на інтернет-адикцію за методикою Кімберлі Янг. Візуалізовані результати порівнюють відповіді респондентів з експериментальної та контрольної групи, надаючи можливість провести глибокий аналіз окремих проявів інтернет-залежності та порушень, пов'язаних із цифровою поведінкою. Детальний аналіз отриманих даних дає змогу оцінити специфіку взаємозв'язку між цифровою активністю та психоемоційним станом особистості, рівнем міжособистісної комунікації, соціальної адаптації та саморегуляції.

Один із ключових індикаторів інтернет-адикції — це переживання тривоги або дискомфорту в разі неможливості отримати доступ до інтернету. У цьому вимірі показники контрольної групи склали 64%, тоді як експериментальна група продемонструвала значно нижчий рівень — лише 21%. Такий дисбаланс може свідчити про вже реалізовану інтервенцію або профілактичний вплив на експериментальну вибірку. Високий відсоток у контрольній групі відображає класичний симптом синдрому позбавлення,

що характерний для адиктивних розладів, зокрема — залежності від інтернету. Згідно з DSM-5, цей феномен класифікується як «аномальна поведінкова відповідь у разі обмеження доступу до об'єкта залежності», що є типовим для компульсивної інтернет-активності. У контексті психології особистості така тривожність може виступати як компенсаторна реакція на нездатність реалізувати когнітивні або емоційні потреби без участі цифрового середовища.

Наступним аспектом є ігнорування важливих справ на користь перебування в мережі. Цей показник виявився також вираженим у контрольній групі (51%), у той час як у експериментальній він становив 32%. Даний патерн поведінки пов'язується із втратою пріоритетів, зміною структури повсякденного часу і поступовим витісненням офлайн-діяльності на периферію свідомості. За класифікацією моделей девіантної поведінки, така ознака належить до функціональних порушень саморегуляції. У контексті теорії залежностей, це вказує на домінування «цифрової винагороди» над традиційною системою мотивації. Така поведінка має негативний вплив на навчальні, трудові та соціальні функції особистості, що в перспективі здатне призвести до дезадаптації.

Ще один важливий індикатор — труднощі у встановленні міжособистісних контактів у реальному житті. У контрольній групі цей показник досягнув 73%, у той час як в експериментальній — 43%. Дані свідчать про характерну тенденцію втрати навичок офлайн-комунікації серед інтернет-залежних осіб. Соціально-психологічна наука розглядає цей симптом як прояв дефіциту емпатії, труднощів у формуванні довіри, а також як деструкцію традиційних комунікативних каналів. Часто такі труднощі посилюються механізмами соціального уникнення, що стимулює подальший відхід у віртуальне середовище. З позиції когнітивно-біхевіоральної моделі, цифрова комунікація надає швидкий, менш загрозливий спосіб взаємодії, однак знижує толерантність до фрустрації та зворотного зв'язку в реальному спілкуванні.

Також високою є частка тих, хто вважає життя без інтернету нудним, порожнім і безрадісним — 62% у контрольній групі проти 31% у експериментальній. Така дихотомія демонструє зміщення джерел емоційного підкріплення із зовнішнього світу на віртуальне середовище, що є характерним для патологічної залученості в інтернет. Згідно з теорією соціального навчання, це свідчить про переорієнтацію механізмів формування задоволення та мотивації. Тривала присутність у мережі призводить до зниження толерантності до монотонності, посилення потреби у швидких стимулах, що є типовим проявом інтернет-адиктивної поведінки.

Ще один аспект — свідомий вибір інтернету замість зустрічей із друзями. У контрольній групі це 35%, в експериментальній — 14%. Це свідчить про потенційне зниження соціального капіталу, що розглядається у соціології як сукупність ресурсів, які індивід отримує через соціальні зв'язки. Пріоритетність віртуальної взаємодії може свідчити про ескалацію процесу ізоляції, що, згідно з теорією соціальної підтримки, веде до зменшення рівня психологічної безпеки, емпатії, включеності в реальні соціальні системи. Водночас таке рішення може також бути наслідком дефіциту комунікативної компетентності або страху реального соціального оцінювання.

Останній проаналізований індикатор — це схильність проводити в онлайні більше часу, ніж планувалося, що вказує на втрату контролю над цифровою активністю. Контрольна група продемонструвала вкрай високий рівень — 78%, експериментальна — лише 15%. Це є прямим маркером втрати самоконтролю, яка є фундаментальною характеристикою будь-якої поведінкової адикції. Згідно з критеріями діагностики інтернет-залежності за DSM-5 та ICD-11, цей симптом є визначальним для встановлення діагнозу «розлад, пов'язаний з цифровими технологіями». У контексті нейропсихології така втрата контролю пов'язується з порушенням діяльності префронтальної кори головного мозку, що відповідає за планування, самоконтроль та критичне мислення.

Отримані дані свідчать про суттєву різницю між досліджуваними групами, що дає підстави стверджувати про ефективність втручання або відмінність у базових характеристиках респондентів. Водночас, статистичне домінування симптомів інтернет-адикції в контрольній групі вказує на необхідність розробки та впровадження профілактичних програм, зокрема тих, що базуються на когнітивно-поведінкових методиках, розвитку навичок цифрової гігієни, а також соціально-комунікативних тренінгів. Науковий аналіз таких даних дозволяє поглибити розуміння структури сучасних форм девіантної поведінки та окреслити нові підходи до психосоціальної підтримки молоді в умовах цифрової трансформації суспільства.

Рис. 3.3. Статистика за вибраними питаннями з тесту на інтернет-адикцію (Кімберлі Янг) з розподілом на контрольну та експериментальну групи

Узагальнений аналіз результатів виявив, що 82% респондентів (незалежно від групової приналежності) повідомили про труднощі в обмеженні часу, проведеного в Інтернеті. Вони визнали, що неодноразово намагалися скоротити онлайн-активність, однак ці спроби не мали стійкого результату. Цей показник був приблизно однаковим у обох групах, що свідчить про високий рівень сформованої поведінкової залежності на етапі

первинного діагностування. Така тенденція вказує на домінування імпульсивних форм саморегуляції, ослаблення механізмів самоконтролю та відсутність усвідомленого підходу до планування власного часу.

Водночас лише 23% опитаних (переважно з контрольної групи) повідомили, що їм вдається свідомо контролювати тривалість перебування в Інтернеті. Це свідчить про наявність внутрішніх ресурсів, зокрема сформованих навичок самодисципліни, стійкості до інформаційних подразників та критичного мислення. Проте така частка є значно нижчою за прийнятний рівень, що вказує на потенційні ризики посилення залежності поведінки у більшості учасників.

Особливу увагу заслуговують емоційні аспекти, пов'язані з цифровою активністю. Близько 49% респондентів (значна частина — з експериментальної групи) повідомили про відчуття тривоги, пригніченості, роздратування або внутрішнього дискомфорту в умовах обмеженого доступу до Інтернету. Це свідчить про формування психоемоційної прив'язаності до віртуального середовища як до джерела задоволення, компенсації фрустрації чи втечі від реальних проблем. Такий тип залежності є небезпечним, оскільки викликає поступове витіснення реальної взаємодії, зниження емоційної гнучкості та порушення процесів соціалізації.

Натомість лише 9% учасників (переважно з контрольної групи) не зазнають негативних переживань у разі відсутності доступу до Інтернету, що дозволяє зробити висновок про стійкість їхнього психоемоційного стану та відсутність виражених симптомів інтернет-адикції. Саме ці учасники можуть слугувати орієнтиром у розробці моделей адаптивної поведінки в умовах цифрової реальності.

Таким чином, проведений аналіз результатів експериментальної роботи підтверджує доцільність використання спеціально розробленої програми соціалізації підлітків засобами масової інформації. Зниження рівня інтернет-залежності в експериментальній групі засвідчує позитивний вплив системного соціально-педагогічного супроводу на формування

збалансованої цифрової поведінки, розвиток критичного мислення, посилення саморефлексії та мотивації до офлайн-активностей.

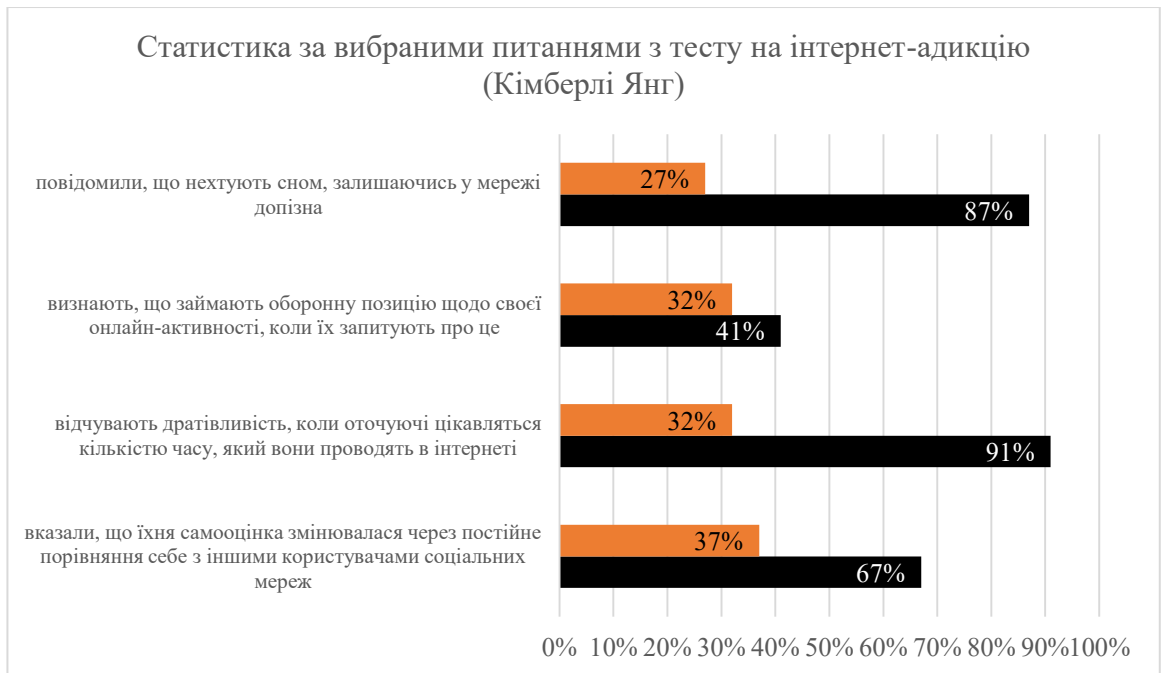

Рис. 3.4. Статистика за вибраними питаннями з тесту на інтернет-адикцію (Кімберлі Янг) з розподілом на контрольну та експериментальну групи

Аналіз отриманих емпіричних даних за методикою Кімберлі Янг, що є одним із провідних діагностичних інструментів для вивчення симптоматики інтернет-залежності, дозволив дослідити динаміку змін у поведінкових, емоційних та когнітивних реакціях підлітків у процесі реалізації програми профілактики медіаадиктивної поведінки. Дослідження проводилось серед підлітків, розділених на контрольну та експериментальну групи, що дозволило здійснити порівняльний аналіз ефективності програми впливу. Основна увага зосереджена на виявленні рівня сформованості ознак залежної поведінки, ступеня емоційної реактивності, особливостей самооцінки та соціальної інтегрованості учасників дослідження до та після впровадження цільової інтервенції.

Першим важливим показником, який було діагностовано, є порушення режиму сну, спричинене надмірним перебуванням у мережі. До початку програми 87% підлітків обох груп визнавали, що регулярно нехтують сном

через бажання залишатися в Інтернеті допізна. Після реалізації програми в експериментальній групі спостерігається зниження цього показника до 47%, що свідчить про поступове формування навичок саморефлексії, саморегуляції та критичної оцінки власних дій у віртуальному середовищі. Така позитивна динаміка може бути пояснена застосуванням спеціальних тренінгових занять, спрямованих на розвиток тайм-менеджменту, підвищення усвідомленості підлітків щодо фізіологічних наслідків інформаційного перенасичення та зниження рівня надмірної залученості до онлайн-активностей. У контрольній групі, де програма не впроваджувалась, значних змін не зафіксовано — рівень зазначеного симптому залишився на попередньому високому рівні, що підтверджує наявність глибинних форм залежності, які без втручання не мають тенденції до спонтанного зменшення.

Другим суттєвим показником стала оцінка комунікативної поведінки, зокрема схильність підлітків до зайняття оборонної позиції під час обговорення власної онлайн-активності. До початку програми в експериментальній групі цей симптом було виявлено у 64% респондентів, після впровадження профілактичних заходів — лише у 32%, тобто вдвічі рідше. Цей результат свідчить про зростання рівня довіри, зменшення соціального страху осуду, а також про покращення рефлексивних здібностей та соціальної відповідальності. Застосовані методи групової психокорекції, побудовані на елементах соціально-психологічного тренінгу, сприяли формуванню відкритої позиції учасників стосовно власного досвіду взаємодії з інформаційним простором, а також формуванню більш адаптивної комунікативної поведінки. У контрольній групі, навпаки, рівень оборонності залишився високим — 41%, що засвідчує відсутність змін у внутрішній готовності до соціальної відкритості та прийняття конструктивного зворотного зв'язку від оточення.

Надзвичайно показовими виявились результати, пов'язані з емоційною реактивністю підлітків, зокрема з дратівливістю у відповідь на зацікавленість оточення їхньою активністю в Інтернеті. Учасники експериментальної групи

продемонстрували значне зниження цього показника: якщо до реалізації програми симптом виявлявся у 76% респондентів, то після — лише у 41%. Таким чином, вдвічі зменшилася кількість підлітків, які реагують емоційною напругою на соціальний контроль з боку дорослих, що є важливим показником покращення афективної стабільності, розвитку емоційного інтелекту та зниження тривожності. Це також демонструє, що реалізація програми сприяє покращенню діалогічної взаємодії між підлітком і значущими дорослими, зменшує конфліктогенність комунікації в контексті використання цифрових технологій. У контрольній групі, натомість, 91% учасників продовжували проявляти дратівливість, що дозволяє говорити про наявність внутрішньої напруги, можливої залежності та недостатнього розвитку саморефлексії у сфері інформаційної поведінки.

Окрему увагу варто приділити впливу медіа на самооцінку підлітків, зокрема через феномен порівняння себе з іншими користувачами соціальних мереж. Відомо, що соціальні платформи створюють ідеалізовані образи життя, що формують викривлені уявлення про норми та успішність, особливо вразливі для молодіжного середовища. До впровадження програми 74% підлітків експериментальної групи відзначали зниження самооцінки через постійне порівняння з іншими. Після проведення просвітницьких та тренінгових заходів, цей показник зменшився до 28%, що є одним із найяскравіших показників ефективності роботи. Такі результати свідчать про успішну реалізацію компонентів медіаграмотності в рамках програми, підвищення критичного мислення, розвиток навичок психологічного самозахисту та зміцнення внутрішніх ресурсів особистості. У контрольній групі 67% респондентів продовжують демонструвати залежність самооцінки від зовнішніх, часто маніпулятивних, інформаційних моделей, що свідчить про відсутність стійких механізмів самозбереження у медіапросторі.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що реалізація програми соціалізації, яка поєднує інформування, практичні заняття, елементи медіаосвіти та психологічну підтримку, є ефективним інструментом

запобігання інтернет-адикції в підлітковому віці. З огляду на результати дослідження, актуальним є подальше впровадження подібних програм у навчально-виховний процес загальноосвітніх закладів, з урахуванням вікових особливостей, рівня цифрової компетентності та соціального оточення підлітків. Це дозволить не лише знизити ризики цифрової залежності, а й сприятиме гармонійному розвитку особистості в умовах інформаційного суспільства.

Висновки до третього розділу

Проведене експериментальне дослідження дозволило всебічно оцінити ефективність запропонованої програми соціалізації підлітків через засоби масової інформації. Результати дослідження свідчать про багатовимірний вплив медіасередовища на формування світогляду, соціальних установок та поведінкових моделей молоді, що має як позитивні, так і негативні наслідки. Отже, практична частина роботи продемонструвала, що цілеспрямоване використання ЗМІ, коли воно поєднується з педагогічним супроводом, здатне значно покращити соціальну адаптацію підлітків, знизити рівень їхньої цифрової залежності та стимулювати розвиток критичного мислення.

Під час експерименту було виявлено, що учасники, які взяли участь у програмі, демонструють значне покращення у здатності аналізувати отриману інформацію, розпізнавати маніпулятивні та пропагандистські методи, що використовуються в цифровому просторі. Це дозволило їм не лише усвідомлено підходити до споживання контенту, а й формувати власну незалежну позицію стосовно соціально важливих питань. Водночас розвинулась здатність до саморефлексії, що сприяє подальшому формуванню стійкого характеру та адаптивності у умовах стрімких інформаційних змін.

Особливе місце в аналізі ефективності програми посіли результати, пов'язані з поліпшенням міжособистісної взаємодії. Завдяки активному залученню підлітків до позамережевих заходів та організаційної роботи у реальному середовищі, було зафіксовано зниження показників соціальної

тривожності. Учні, які брали участь у програмі, стали частіше ініціювати живе спілкування, брати участь у колективних проектах і відкрито висловлювати свої думки. Це свідчить про поступове відновлення традиційних механізмів соціалізації, де взаємодія з однолітками та дорослими набуває першорядного значення.

Дослідження також виявило важливі аспекти впливу цифрових технологій на емоційну сферу підлітків. Рівень залежності від постійного доступу до інтернету було значно знижено завдяки розвитку самоорганізації, кращій здатності до регулювання емоційних реакцій та формуванню альтернативних способів задоволення потреб у спілкуванні. Зменшився рівень внутрішньої напруги та дискомфорту, що виникав при відсутності цифрового зв'язку, що, у свою чергу, є ознакою поступової трансформації поведінкових патернів, спрямованих на зниження шкоди від надмірного медіаспоживання.

Не менш важливим результатом є підтвердження того, що надмірне використання цифрових медіа негативно впливає на виконання соціальних обов'язків. Підлітки, які занадто часто віддають перевагу віртуальному спілкуванню, демонстрували ознаки зниження мотивації до навчання, ослаблення сімейних зв'язків та формування прокрастинаційної поведінки. Це свідчить про необхідність впровадження профілактичних заходів, спрямованих на розмежування часу, проведеного в інтернеті та у реальному житті, а також на розвиток самодисципліни та здатності приймати обґрунтовані рішення.

Отже, експериментальна частина дослідження доводить, що інтеграція соціально-педагогічного супроводу із структурованим використанням засобів масової інформації є ефективною методикою підтримки гармонійної соціалізації молоді в умовах сучасного інформаційного простору. Застосування комплексного підходу, що об'єднує елементи медіаграмотності, психологічної корекції та активізації позамережевої комунікації, дозволяє не лише знизити негативний вплив цифрового

середовища, а й сприяти формуванню стійких соціальних компетенцій, відповідального ставлення до інформаційних ресурсів та розвитку критичного мислення.

На підставі отриманих результатів можна рекомендувати впровадження подібних програм у систему загальноосвітніх установ та громадських організацій. Такий підхід сприятиме зниженню ризиків цифрової залежності, підвищенню рівня соціальної активності та оптимізації процесів соціалізації підлітків, що є надзвичайно актуальним у сучасному світі, де цифрова трансформація продовжує впливати на всі аспекти життєдіяльності молоді.

ВИСНОВКИ

В бакалаврській кваліфікаційній роботі на тему «Соціалізація підлітків засобами масової інформації» виконано завдання, які були поставлено відповідно до мети:

1. Розглянуто теоретичні основи соціалізації підлітків через засоби масової інформації, де увага була зосереджена на концепціях, згідно з якими ЗМІ виступають як ключовий агент не лише передачі інформації, але й формування світогляду, соціальних установок та моделей поведінки молоді. Аналіз літературних джерел дозволив виявити багатовимірний характер цього процесу, що включає елементи медіаграмотності, критичного мислення та здатності до самостійного осмислення отриманого контенту. Водночас наголошено, що вплив засобів масової інформації є результатом взаємодії інформаційних, психологічних та соціальних факторів, що ускладнює традиційні механізми соціалізації і вимагає новітніх підходів до педагогічної роботи.

2. Вивчено український та міжнародний досвід впровадження програм соціалізації підлітків засобами масової інформації, що дозволило окреслити кращі практики, які поєднують освітні, психологічні та соціальні компоненти. Аналіз порівняльних досліджень свідчить про те, що успішне застосування комплексних програм медіавиховання сприяє зміцненню самостійності підлітків при аналізі інформаційного потоку, дозволяючи їм критично оцінювати споживаний контент. До цього додатково виявлено, що найбільш ефективними є моделі, де інтегрується як традиційне освітнє середовище, так і цифрові платформи для формування позитивних соціальних установок і навичок конструктивного спілкування.

3. Емпірична частина дослідження зосереджувалася на діагностиці рівнів впливу засобів масової інформації на соціалізацію підлітків. Аналіз даних показав, що активне, але безконтрольне споживання цифрового контенту може спричиняти розвиток інформаційної залежності, порушення навичок міжособистісного спілкування та зниження рівня саморегуляції.

Водночас, при системному педагогічному супроводі та застосуванні методик медіаграмотності спостерігаються позитивні зміни: підлітки стають більш здатними критично аналізувати інформацію, розпізнавати маніпуляції та формувати власне світоглядне бачення. Результати дослідження свідчать про неоднозначність впливу цифрового середовища, яке може як сприяти розвитку соціальної активності, так і негативно позначатися на самостійності та емоційній стабільності.

4. На основі отриманих теоретичних та практичних даних обґрунтовано та апробовано комплексну програму соціалізації підлітків засобами масової інформації. Розроблена програма включає елементи розвитку медіаграмотності, тренінги з критичного мислення, психопрофілактичні заходи, а також заходи, спрямовані на стимулювання позамережевої комунікації. Апробація програми дала змогу оцінити її вплив на здатність підлітків до ефективного управління своїм інформаційним середовищем, що відзначається зниженням рівня цифрової залежності та покращенням соціальних компетенцій. Практичні результати свідчать про зміцнення емоційної стабільності, посилення навичок саморегуляції, а також покращення якості міжособистісної взаємодії, що є ключовими чинниками для гармонійної соціалізації молоді.

Отже, комплексний підхід, заснований на поєднанні теоретичних засад, вивченні національного та зарубіжного досвіду, діагностиці впливу цифрових медіа та апробації розробленої програми, дозволяє стверджувати, що соціалізація підлітків через ЗМІ є ефективним інструментом формування їхніх соціальних компетенцій і критичного мислення. Запропоновані практичні заходи можуть бути успішно інтегровані у систему закладів освіти, сприяючи профілактиці цифрової залежності та формуванню відповідального ставлення до інформаційного середовища. Перспективою подальших досліджень є розширення програми на інші вікові групи та аналіз довгострокових ефектів інтеграції цифрових технологій в освітній процес.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдюкова Н. В. Психологічні особливості соціалізації сучасного підлітка : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.05 «Соціальна психологія». К., 2000. 16 с.
https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKewjbq6_OmKWLAxVoHRAIHx8XNf0QFnoE_CBMQAQ&url=http%3A%2F%2Fwww.irbis-nbu.gov.ua%2Fcgi-bin%2Firbis_nbu%2Fcgiiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DARD%26P21DBN%3DARD%26Z21ID%3D%26Image_file_name%3DDOC%2F2000%2F00anvssp.zip%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1&usg=AOvVaw1SpUBIE5ovsKey8VVCKSII&opi=89978449 (дата звернення 26.11.2024).
2. Балюк А. С. Педагогічні умови професійної соціалізації студентів магістратури соціогуманітарного профілю: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / Одеський нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2019. 204 с.
http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=pednauk_2018_6_15 (дата звернення 15.11.2024).
3. Безпалько О.В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 208 с.
4. Белецька І. В. Теоретичні основи соціалізації підлітків за місцем проживання. Соціальна педагогіка: теорія і практика. 2012. № 3. С. 32–38.
5. Бондаровська В. М., Пов'якель Н. І. У мережі Інтернет: психологічні, етичні, культурологічні проблеми. *Психолог*. 2005. № 25 (169). С. 10–15.
6. Братаніч Б. В. Соціалізація як проблема формування ідентичності. Ціннісна складова соціалізації особистості дитини в умовах

- сьогодення: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжн. участю. 23 квітня 2020 р., м. Дніпро. Дніпро: КЗВО «ДАНУ» ДОР. С. 226- 231.
7. Буковська О.О. Просоціальна спрямованість поведінки особистості. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка. Екологічна психологія*. 2019. Т. VIII. 47. С. 120–129.
 8. Бучма В. В. Міжособистісне спілкування як сфера самореалізації особистості в підлітковому віці. III Міжнародна науково-практична конференція «Гене́за буття особистості». Київ, 2017. С. 63–64.
 9. Бучма В. В. Соціалізація підлітків в умовах інформаційного простору. *Філософські обрії: науково-теоретичний журнал*. Вип. 42. Полтава, 2019. С. 141-144. URL: http://pnpu.edu.ua/ua/philosophical_horizons.php (дата звернення 16.12.2024).
 10. Гендерна психологія: навчально-методичний посібник для здобувачів другої (магістерської) вищої освіти за спеціальністю 053 Психологія. Харків: Друкарня Мадрид, 2021. 155 с. <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/c7a8a119-3f46-472e-87f7-a23f10e02c69/content> (дата звернення 19.12.2024).
 11. Говорун Т. В. Гендерна психологія: навчальний посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2014. 308 с.
 12. Губарь О. Г. Формування особистості підлітка в процесі його соціалізації. Електронне фахове видання КЗ ЗОАППОЗОР. *Електронний збірник наукових праць Запорізької обласної академії післядипломної педагогічної освіти*. Випуск № 3(4) 2011 <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/10432/1/Формування%20особистості%20підлітка.pdf> (дата звернення 12.11.2024).
 13. Данько Ю. А. Соціальні мережі як форма сучасної комунікації: плюси і мінуси. *Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки*. 2012. Вип. 2. С. 179–184. <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi->

- [bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21CO M=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=cuc_2012_2_25](http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21CO M=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=cuc_2012_2_25) (дата звернення 26.12.2024).
14. Дротянко Л. Г. Інформаційний простір і діалог культур в інтер'єрі XXI століття. *Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія*. 2011. № 1 (13). С. 5–8. http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21CO M=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Vnau_f_2011_1_3 (дата звернення 26.12.2024).
15. Дубас О. П. Інформаційно-комунікаційний простір: поняття, сутність, структура. *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*. Київ, 2010. Вип. 19. С. 223-232. <http://dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/26693> (дата звернення 16.11.2024).
16. Ємець Н. А., Спас К. О. Релігійна соціалізація особистості у сучасному соціокультурному просторі. *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія*. 2017. № 2 (10). С. 29–33. http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21CO M=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=prcr_2017_2_6 (дата звернення 11.12.2024).
17. Заброцький М. М. Основи вікової психології: навчальний посібник. Тернопіль: «Навчальна книга Богдан», 2005. 238 с. http://univer.nuczu.edu.ua/tmp_metod/886/3abroc%27kij.pdf (дата звернення 06.01.2025).
18. Загарницька І. І. Соціалізація дитини: сутність, фактори, технології. *Нова парадигма*. 2011. Вип. 104. С. 41–51.

- <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/9310/Zagarnitska%20I.%20I..pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення 26.11.2025).
19. Захарова Т. А. Соціалізація дошкільника як чинник розвитку компетентності майбутньої особистості. *Молодий вчений*. 2015. № 5 (20). Ч. 3. С. 101–104. [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=molv_2015_5\(3\)_28](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=molv_2015_5(3)_28) (дата звернення 06.01.2025).
20. Зозуляк-Случик Р. В. Основи соціалізації особистості: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Івано-Франківськ : НАІР, 2015. 218 с.
21. Іванов В. Медіаосвіта та медіаграмотність: короткий огляд. Київ: АУП, ЦВП, 2011. 58 с. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/5218/1/Untitled0.pdf4.pdf> (дата звернення 26.11.2024).
22. Караман О. Л. Методологічні засади проблеми соціалізації особистості в умовах гібридної війни на сході України: *філософський рівень*. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2020. № 2 (333). Ч. II. С. 157–166 http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=vlup_2020_2%282%29_19 (дата звернення 26.11.2024).
23. Киричок І.І. Вплив Інтернету на морально-духовні та соціальні цінності старшокласників. *Психолого-педагогічні науки*. 2015. № 3. С. 108–113. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Nzspp_2015_3_21 (дата звернення 07.12.2024).

24. Коломієць, Т. Соціалізація дітей та молоді в умовах війни (на прикладі Донбасу). *Педагогіка і психологія*. 2017. № 2. С. 62–68.
25. Конах В. К. Національний інформаційний простір України: проблеми формування та регулювання. *Стратегічні пріоритети*. 2013. №2 (27). С. 97–103. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILEA=&2_S21STR=spa_2013_2_15 (дата звернення 08.12.2024).
26. Корніяк О. М. Психологія комунікативної культури школяра: монографія. Київ : Міленіум, 2006. 336 с.
27. Костючков С. К. Філософська інтерпретація соціокультурного змісту людської природи. *Парадигма пізнання: гуманітарні питання: Науковий журнал*. 2014. № 3. С. 30–41.
28. Кошонько Г. А. Аналіз процесу соціалізації молоді як фактор розвитку суспільства. *Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. акад. С. Д. Максименка*. Київ, 2011. Т. XIII, ч. 1. С. 208-215.
29. Курило В. С., Савченко С. В., Караман О. Л. Соціалізація особистості в умовах гібридної війни на сході України: монографія. Київ: Талком, 2018. 240 с.
30. Лещук Г. Вплив засобів масової інформації на процес соціалізації підлітків. *Молодь і ринок*. 2014. №3 (110). С. 76–80. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILEA=&2_S21STR=Mir_2014_3_17 (дата звернення 26.11.2024).
31. Лукашевич М. П. Соціалізація. Виховні механізми і технології: навчально-методичний посібник. Київ: ІЗМН, 1998. 112 с.

32. Лукашевич М. П. Особливості соціалізації української молоді в сучасних умовах. *Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія*. 2009. № 4. С. 34–36.
33. Лучинкіна А. І. Аналіз результатів інтернет-соціалізації особистості. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2013. Вип. 33. С. 149-156. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21CO M=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nsspp_2013_33_18 (дата звернення 26.11.2024).
34. Лучинкіна А. І. Психологія інтернет-соціалізації особистості: монографія. Сімферополь: Аріал, 2013. 355 с.
35. Любарська О. М. Основи соціалізації особистості : навч. посіб. 2-ге вид, переробл і доповн. Київ: Ленвіт, 2012. 238 с.
36. Мазур Т. В. Соціально-психологічні аспекти самореалізації особистості в сучасних умовах. *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія*. 2013. № 1. С. 117–121.
37. Максимов М. В. Особливості соціалізації дитини в умовах суспільних змін. *Дошкільна освіта в контексті ідей Нової української школи: збірник наукових праць*. Хмельницький: ФОП Мельник А.А., 2020. С. 260-268.
38. Мальцева О. І. Кіберсоціалізація як особливий вид соціалізації особистості. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2020. № 2 (333), Ч. II. <https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/5322/Maltseva.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення 12.12.2024).
39. Медведєва В. Особливості процесу соціалізації особистості в умовах інформаційного суспільства. *Наукові праці Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського: збірник наукових праць*. Київ, 2016. Вип. 43. С. 584–595. <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi->

- [bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=npnbuimviv_2016_43_37](http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=npnbuimviv_2016_43_37) (дата звернення 12.12.2024).
40. Медіаграмотність та інформаційна безпека: інформаційний бюлетень / за наук. ред. Л. А. Найдьонові. Київ: Інститут соціальної та політичної психології Національної академії педагогічних наук України, 2018. 128 с. <https://mediaosvita.org.ua/wp-content/uploads/2019/07/Informatsijnyj-byulleten-ISPP-NAPNU-gruden2018.pdf> (дата звернення 12.12.2024).
41. Москаленко В.В. Соціалізація особистості: монографія. Київ: Фенікс, 2013. 540 с.
42. Найда Ю.М., Ткаченко Л.М. Стандарти громадсько-активної школи: соціальна інклюзія: навчально-методичний посібник. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. 68 с. https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5617/1/Y_Naida_SGAS_SI.pdf (дата звернення 28.11.2024).
43. Немец О. М. Віртуальна діяльність особистості: структура та динаміка психологічного змісту: монографія. Київ: Слово, 2017. 391 с. http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=prcr_2013_1_28 (дата звернення 12.12.2024).
44. Основи соціалізації особистості: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів (освітньо-професійна програма «Соціальна педагогіка»). 2-е вид., переробл. та доповн. Івано-Франківськ: НАІР, 2021. 222 с. URL: <https://ksptsr.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/71/2022/01/НАВЧ-ПОСІБ-НОВ.pdf> (дата звернення 28.11.2024).

- 45.Павелків В. Р. Агресія як феномен сучасності в системах молодіжних субкультур. *Проблеми сучасної психології: збірник наукових праць Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка*. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2016. Вип. 31. С. 293–303. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Pspl_2016_31_26 (дата звернення 20.11.2024).
- 46.Павелків В. Р. Молодіжна субкультура та її вплив на процес ідентифікації особистості. *Психологія: реальність і перспективи: збірник наукових праць Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту*. Рівне, 2015. Вип. 5. С. 117–123. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=prp_2015_5_23 (дата звернення 26.11.2024).
- 47.Петрунько О. В. Інтернет як технологія соціалізації дітей та молоді. *Педагогіка і психологія*. 2010. № 1. С. 85–95.
- 48.Петрунько О.В. Молодь та інноваційні технології: перспективи і ризики взаємодії: методичний посібник. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. 84 с. https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5941/1/O_Petrunko_KPP_IL.pdf (дата звернення 12.12.2024).
- 49.Радзієвська О. Г. Інформаційна грамотність та цифрова нерівність: забезпечення дитини в сучасному інформаційному просторі. *Інформація і право*. 2017. № 1(20). С. 92–103. https://ippi.org.ua/sites/default/files/12_3.pdf (дата звернення 21.12.2024).
- 50.Савчин М. В. Вікова психологія: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2016. 360 с.

- <https://textbook.com.ua/psihologiya/1473452492> (дата звернення 26.11.2024).
- 51.Сендеш, І. Війна та дитинство: особливості соціалізації в умовах конфлікту. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія "Психологія"*. 2017. № 55. С. 121–127.
- 52.Середняк Т. К. Вікові особливості інформальної соціалізації особистості. Дніпро, 2019. 412 с.
- 53.Скрипник, Т. Вплив війни на соціалізацію особистості: погляд психолога *Психологічний часопис*. 2018. № 1. С. 48-53.
- 54.Скрипченко О. В. Загальна психологія: навчальний посібник. Київ: „А.П.Н.”, 2001. 512 с. <https://westudents.com.ua/knigi/505-zagalna-psihologiya-skripchenko-ov-.html> (дата звернення 26.11.2024).
- 55.Соціалізація дітей і підлітків засобами освітньо-виховної оздоровчої роботи : навч.-методичний посібник. Слов'янськ : вид-во ДВНЗ «ДДПУ», 2014. 208 с. <http://dspace.ddpu.edu.ua/ddpu/bitstream/123456789/226/1/Омельченко%20С.О.%2c%20Пристинський%20В.М.%20Соціалізація%20дітей%20і%20Підлітків%20засобами...%2c2014%20р..pdf> (дата звернення 12.12.2024).
- 56.Соціальна педагогіка: теорія і технологія: підручник. За редакцією А. Й. Капської. Київ, 2006. 324 с.
- 57.Сучасні тенденції розвитку науки й освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів : збірник тез доповідей за матеріалами IV Міжнародної науково-практичної конференції (16 травня 2024 р., м. Мукачево). Мукачево: Вид-во МДУ, 2024. 488 с. <https://msu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/06/Збірник-тез1.pdf> (дата звернення 23.11.2024).
- 58.Тадаєва А. В. Кіберсоціалізація як складова соціалізації дітей молодшого шкільного віку в умовах інформаційного суспільства. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2014. Вип. 42. С. 242–

- 249.
- https://ic.ac.kharkov.ua/nauk_rob/nauk_vid/rio_old_2017/vh/v42/32.pdf
59. Токарева Н. М. Комунікативна компетентність як індикатор психічного здоров'я сучасних підлітків. *Психологічні виміри особистісної взаємодії суб'єктів освітнього простору в контексті гуманістичної парадигми: матеріали всеукраїнської конференції з міжнародною участю (Київ, 31 трав. 2018 р.)*. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2018. С. 226–229. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/711461/1/Матеріали%20всеукраїнської%20конференції%20%20.pdf> (дата звернення 10.12.2024).
60. Токарева Н. М. Основи вікової психології : навчально-методичний посібник. Кривий Ріг, 2013. 283 с. https://elibrary.kdpu.edu.ua/bitstream/0564/1757/1/Возрастная_психологи_я.pdf (дата звернення 10.12.2024).
61. Тюльпа Т. М. Основи соціалізації особистості : навч. посіб. для студентів ВНЗ. Нац. пед. ун-т ім. Олександра Довженка. Глухів : ГНПУ ім. О. Довженка, 2016. 163 с.
62. Федорченко Т. Є. Вплив засобів масової інформації на дітей старшого дошкільного віку: *збірник наукових праць*. Хмельницький, 2020. 390 с.
63. Харченко С. Я. Соціалізація дітей та молоді в процесі соціально-педагогічної діяльності: теорія і практика: монографія. Луганськ: Альма-матер, 2006. 320 с.
64. Хлівнюк Т. П. Вплив засобів масової інформації на політичний простір сучасної України: автореф. дис. на здобуття н. ст. к. політ. н. 23.00.02 – політичні інститути та процеси. Одеса, 2008. 18 с. https://www.academia.edu/122223835/Вплив_засобів_масової_інформації_на_політичний_простір_сучасної_України (дата звернення 26.11.2024).
65. Ціннісна складова соціалізації особистості дитини в умовах сьогодення: *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної*

- конференції з міжнародною участю. 23 квітня 2020 р. За редакцією В. В. Сиченко, О. В. Ковшар, В. В. Шинкаренко, С. В. Майданенко. Дніпро, 2020. 278 с.
66. Черниш О. О. Соціалізація особистості як наукова проблема. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка* № 1 (339), Ч. II, 2021. С. 5–17 <https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/7782/1.%20Chernysh.pdf?sequence=1> (дата звернення 14.12.2024).
67. Чміль, І. Війна та соціалізація особистості: психологічний аспект *Наукові записки Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. 2015. Т. 8. С. 173–180.
68. Чумак В. В. Вікова психологія: навчальний посібник. Бердянськ: Видавець Ткачук О. В., 2015. 192 с. <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi61/0045750.pdf> (дата звернення 26.11.2024).
69. Шейко В. Культура. Цивілізація. Глобалізація (кінець XIX – XXI ст.): монографія. Харків: Основа, 2001. Т. 1. 520 с.
70. Erikson, E. H. *Childhood and Society*. New York, NY: W. W. Norton & Company, 1950, Pp. 17–140. URL: <https://archive.org/details/dli.ernet.19961/page/n5/mode/2up> (дата звернення 21.02.2025).
71. Piaget, J. *The Origins of Intelligence in Children*. New York, NY: International Universities Press, 1952, Pp. 17–140. URL: <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.458564> (дата звернення 21.02.2025).
72. Castells, M. *The Rise of the Network Society*. Oxford: Blackwell Publishers, 1996, Pp. 17–140. URL: <https://archive.org/details/riseofnetworksoc0000cast/page/n1/mode/2up> (дата звернення 21.02.2025).
73. Jenkins, H. *Convergence Culture: Where Old and New Media Collide*. New York, NY: New York University Press, 2006, Pp. 17–140. URL:

<https://archive.org/details/convergencecultu0000unse/page/n1/mode/2up>

(дата звернення 21.02.2025).

74. Turkle, S. *Alone Together: Why We Expect More from Technology and Less from Each Other*. New York, NY: Basic Books, 2011, Pp. 17–140.

URL:

https://escholarship.org/content/qt35k2p4b6/qt35k2p4b6_noSplash_b445d46d80af95869917f83a8a592723.pdf?t=mhzw7f

(дата звернення

21.02.2025).

75. McLuhan, M. *Understanding Media: The Extensions of Man*. New York, NY: McGraw-Hill, 1964, Pp. 17–140. URL:

https://archive.org/details/understandingmed0000mclu_w5u1

(дата

звернення 21.02.2025).

76. Postman, N. *Amusing Ourselves to Death: Public Discourse in the Age of Show Business*. New York, NY: Penguin Books, 1985, Pp. 17–140. URL:

https://ia800101.us.archive.org/27/items/Various_PDFs/NeilPostman-AmusingOurselvesToDeath.pdf (дата звернення 21.02.2025).

ДОДАТКИ

Додаток А

Тест на інтернет-адикцію (Кімберлі Янг)

1. Помічаєте, що проводите в онлайні більше часу, ніж мали намір?
 - a) ніколи
 - b) рідко
 - c) регулярно
 - d) часто
 - e) постійно
2. Заводьте знайомства з користувачами інтернету, перебуваючи в онлайні?
 - a) ніколи
 - b) рідко
 - c) регулярно
 - d) часто
 - e) постійно
3. Дратуєтесь через те, що оточуючі цікавляться кількістю часу, яке ви проводите в мережі?
 - a) ніколи
 - b) рідко
 - c) регулярно
 - d) часто
 - e) постійно
4. Зазначаєте, що перестали робити успіхи у навчанні чи роботі, оскільки надто багато часу проводите в мережі?
 - a) ніколи
 - b) рідко
 - c) регулярно
 - d) часто
 - e) постійно

5. Зазначаєте, що знижується продуктивність праці через захоплення інтернетом?

- a) ніколи
- b) рідко
- c) регулярно
- d) часто
- e) постійно

6. Займаєте оборонну позицію, коли вас запитують, чим ви займаєтеся в мережі?

- a) ніколи
- b) рідко
- c) регулярно
- d) часто
- e) постійно

7. Відчуваєте, що життя без інтернету нудне, порожнє і безрадісне?

- a) ніколи
- b) рідко
- c) регулярно
- d) часто
- e) постійно

8. Лаєтеся, кричите або іншим чином висловлюєте свою досаду, коли хтось намагається відвернути вас від перебування в мережі?

- a) ніколи
- b) рідко
- c) регулярно
- d) часто
- e) постійно

9. Нехтуєте сном, засиджуючись в інтернеті допізна?

- a) ніколи
- b) рідко

с) регулярно

д) часто

е) постійно

10. Думаєте, чим займетеся в інтернеті, перебуваючи в офлайн?

а) ніколи

б) рідко

с) регулярно

д) часто

е) постійно

11. Кажете собі: "Ще хвилинку", сидячи в мережі?

а) ніколи

б) рідко

с) регулярно

д) часто

е) постійно

12. Зазнайте поразки у спробах скоротити час, що проводиться в онлайн?

а) ніколи

б) рідко

с) регулярно

д) часто

е) постійно

13. Намагаєтеся приховати кількість часу, яке ви проводите в мережі?

а) ніколи

б) рідко

с) регулярно

д) часто

е) постійно

14. Замість того, щоб вибратися кудись із друзями, вибираєте інтернет?

а) ніколи

- b) рідко
- c) регулярно
- d) часто
- e) постійно

15. Відчуваєте депресію, пригніченість чи нервозність, будучи поза мережею і відзначаєте, що цей стан проходить, як тільки ви опиняєтеся онлайн?

- a) ніколи
- b) рідко
- c) регулярно
- d) часто
- e) постійно

16. Чи відчуваєте Ви ейфорію, похваллення, збудження, перебуваючи за комп'ютером чи смартфоном?

- a) ніколи
- b) рідко
- c) регулярно
- d) часто
- e) постійно
- e) постійно

17. Чи відчуваєте ви порожнечу, депресію, роздратування, перебуваючи не за комп'ютером або смартфоном?

- a) ніколи
- b) рідко
- c) регулярно
- d) часто
- e) постійно

18. Чи траплялося Вам нехтувати важливими справами, тоді як Ви були зайняті за комп'ютером або смартфоном?

- a) ніколи

- b) рідко
- c) регулярно
- d) часто
- e) постійно

19. Якщо Ви в основному використовуєте комп'ютер для роботи, чи спілкуєтеся в робочий час у чатах або заходите на сайти, не пов'язані з роботою, більше 2-х разів на день?

- a) ніколи
- b) рідко
- c) регулярно
- d) часто
- e) постійно

20. Чи вважаєте Ви, що з людиною легше спілкуватися онлайн, ніж особисто?

- a) ніколи
- b) рідко
- c) регулярно
- d) часто
- e) постійно

21. Чи казали Вам друзі або члени сім'ї, що Ви надто багато часу проводите онлайн?

- a) ніколи
- b) рідко
- c) регулярно
- d) часто
- e) постійно

22. Чи бувало таке, що Ваші спроби обмежити час, проведений у мережі, були безуспішними?

- a) ніколи
- b) рідко

с) регулярно

д) часто

е) постійно

23. Чи траплялося Вам брехати на питання про кількість часу, що проводиться в мережі?

а) ніколи

б) рідко

с) регулярно

д) часто

е) постійно

24. Чи був у Вас хоч раз «синдром карпального каналу» (оніміння та біль у кисті руки)?

а) ніколи

б) рідко

с) регулярно

д) часто

е) постійно

25. Чи збільшується час, який Ви проводите в мережі?

а) ніколи

б) рідко

с) регулярно

д) часто

е) постійно

26. Чи траплялося Вам нехтувати їжею або їсти прямо за комп'ютером або смартфоном, щоб залишитися в мережі?

а) ніколи

б) рідко

с) регулярно

д) часто

е) постійно

27. Чи траплялося Вам нехтувати особистою гігієною, наприклад, голінням, причісуванням тощо, щоб провести цей час за комп'ютером?

- a) ніколи
- b) рідко
- c) регулярно
- d) часто
- e) постійно

28. Чи з'явилися у Вас порушення сну та/або змінився режим сну з того часу, як Ви почали використовувати комп'ютер щодня?

- a) ніколи
- b) рідко
- c) регулярно
- d) часто
- e) постійно

29. Як часто ви читаєте друковані газети або журнали?

- a) Ніколи
- b) Рідко
- c) Регулярно
- d) Часто
- e) Постійно

30. Чи заважає Вашій активності кількість часу, що проводиться в мережі?

- a) ніколи
- b) рідко
- c) регулярно
- d) часто
- e) постійно

31. Як часто ви слухаєте новини по радіо?

- a) Ніколи
- b) Рідко

- c) Регулярно
- d) Часто
- e) Постійно

32. Як часто ви використовуєте інтернет-ЗМІ (новинні сайти, соціальні мережі) як основне джерело інформації?

- a) Ніколи
- b) Рідко
- c) Регулярно
- d) Часто
- e) Постійно

33. Віддаєте перевагу перебування в мережі, ніж особистому спілкуванню з партнером?

- a) ніколи
- b) рідко
- c) регулярно
- d) часто
- e) постійно

34. Чи відчуваєте ви тривогу або дискомфорт, якщо не можете отримати доступ до інтернету?

- a) ніколи
- b) рідко
- c) регулярно
- d) часто
- e) постійно

35. Як часто ви відчуваєте емоційну підтримку з боку оточуючих?

- a) ніколи
- b) рідко
- c) регулярно
- d) часто
- e) постійно

36. Чи змінювався ваш стиль спілкування з оточуючими через звичку проводити багато часу онлайн?

- a) ніколи
- b) рідко
- c) регулярно
- d) часто
- e) постійно

37. Чи виникали у вас труднощі у встановленні міжособистісних контактів у реальному житті через надмірне використання інтернету?

- a) ніколи
- b) рідко
- c) регулярно
- d) часто
- e) постійно

38. Чи впливає використання інтернету на вашу фізичну активність (наприклад, ви менше займаєтеся спортом)?

- a) ніколи
- b) рідко
- c) регулярно
- d) часто
- e) постійно

39. Чи втрачали ви відчуття часу під час використання інтернету?

- a) ніколи
- b) рідко
- c) регулярно
- d) часто
- e) постійно

40. Чи змінювалася ваша самооцінка через порівняння себе з іншими користувачами в соцмережах?

- a) ніколи

- b) рідко
- c) регулярно
- d) часто
- e) постійно

Методика містить 40 питань, на які пропонується відповісти за допомогою наступних шкал з балами:

- ніколи – 1 бал;
- рідко – 2 бал,
- регулярно – 3 бали;
- часто – 4 бали;
- постійно – 5 балів.

Результати знаходять за допомогою підсумовування балів у зазначених відповідях. Чим більше сумарний бал, тим вище рівень залежності і проблем, який виникають через використання інтернету.

Анкета має загальну шкалу оцінки для пояснення результатів:

40-59 балів: мінімальна кількість часу, проведеного в мережі інтернет. Ви не користуєтеся інтернетом або проводите там мінімальну кількість часу. Інтернет не викликає жодних проблем у Вашому житті.

60-99 балів: середній користувач мережі. Ви можете вивчати мережу часом трохи довше потрібного, але безумовно володієте ситуацією.

100-159 балів: початковий рівень залежності від інтернету. Ви, по всій видимості, відчуваєте деяку кількість проблем через інтернету. Вам варто враховувати серйозний вплив мережі на Ваше життя.

160-200 балів: залежність від мережі інтернет. Ваше користування Інтернетом викликає значні проблеми у Вашому житті. Вам варто оцінити вплив мережі на Вас і Ваше життя і негайно обговорити з фахівцем з психічному здоров'ю проблеми, викликані Вашою діяльністю як користувача мережі Інтернет

Додаток Б

«Соціалізація підлітків засобами масової інформації»: програма соціально-педагогічного супроводу формування соціальної ідентичності

Автор: Галанін Андрій

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності «Соціальна робота»

Національного університету біоресурсів і природокористування України

ЗМІСТ

1. Анотація
Пояснювальна записка
2. Тематичний план до програми «Соціалізація підлітків засобами масової інформації»
3. Матеріали до занять з учнями старшого шкільного віку «Соціалізація підлітків засобами масової інформації»

Анотація

Мета програми: сприяти ефективній соціалізації підлітків засобами масової інформації, формувати критичне мислення, інформаційну культуру та медіаграмотність.

Завдання:

– підвищити рівень обізнаності учнів про вплив медіа на свідомість та поведінку;

– сформувати навички критичного сприйняття інформації;

– розвивати соціальні компетенції через інтерактивні форми взаємодії;

– запобігти деструктивному впливу інформаційного середовища.

Цільова група: учні 10–11 класів, віком 15–17 років

Тривалість програми: 5 занять по 45 хвилин.

Періодичність: 2 рази на тиждень.

Методи: тренінги, рольові ігри, аналіз відео/мемів, обговорення кейсів, анкетування.

Діагностичні інструменти: *Тест на інтернет-адикцію (Кімберлі Янг)*

Пояснювальна записка

Сучасний підліток живе в умовах цифрової реальності, де традиційні соціалізуючі інститути (сім'я, школа, однолітки) поступово поступаються місцем засобам масової інформації. Саме тому школа, як освітній простір, повинна не лише передавати знання, а й формувати у здобувачів освіти здатність орієнтуватися в медіапросторі, аналізувати та фільтрувати інформацію.

ЗМІ суттєво впливають на уявлення підлітків про норми, цінності, моделі поведінки, формуючи їх світогляд, емоційний фон, рівень тривожності, соціальні ролі. Вони можуть бути як чинником позитивного розвитку (через освітній та просвітницький контент), так і джерелом ризиків (агресія, фейки, соціальна ізоляція).

Розроблена програма соціалізації спрямована на профілактику негативного впливу мас-медіа, розвиток здатності учнів самостійно аналізувати контент, критично осмислювати інформаційні джерела та формувати активну громадянську позицію. Заняття інтегрують психологічний, педагогічний та соціально-комунікативний підходи.

Соціально-педагогічна профілактика, що лежить в основі програми, має працювати на випередження — ще до моменту появи дезадаптивної або девіантної поведінки. Вона спрямована не на покарання чи контроль, а на підтримку, розвиток та розуміння.

**Тематичний план до програми «Соціалізація підлітків засобами
масової інформації»**

№ З/п	Тема заняття	Тренінгові дії	Час
1	Самосвідомість та медіаідентичність	Вправа «Мій онлайн-образ»	15 хв
		Вправа «Три медіа-факти про мене»	15 хв
		Рефлексія у колі «Що я дізнався про себе»	15 хв
2	Емоції, агресія та вплив контенту	Вправа «Емоційний фон новин»	10 хв
		Вправа «Стоп-агресія» (аналіз коментарів/постів)	20 хв
		Дискусія «Чи впливає контент на мій настрій?»	15 хв
3	Мій характер в медіапросторі	Тест-рефлексія «Який я у соцмережах»	10 хв
		Вправа «Інформаційні межі»	20 хв
		Вправа «Що я дозволяю — що обмежую»	15 хв
4	Комунікативні навички та медіавзаємодія	Рольова гра «Коментар без конфлікту»	20 хв
		Вправа «Я чую – я відповідаю»	15 хв
		Дебати «Бути собою онлайн – це як?»	10 хв
5	Інформаційна безпека та особиста відповідальність	Міні-лекція «Медіаграмотність – моя суперсила»	10 хв
		Вправа «Червоні прапори в інформації»	20 хв
		Створення пам'ятки «Мої правила в медіапросторі»	15 хв

Матеріали до занять з учнями старшого шкільного віку

«Соціалізація підлітків засобами масової інформації»

1. Самосвідомість та медіаідентичність

1.1 Вправа «мій онлайн-образ»

Мета: розвинути здатність підлітків усвідомлено аналізувати власну онлайн-ідентичність та визначити, як цифрове представлення впливає на самовідчуття та сприйняття оточуючих.

Час: 15 хвилин

хід виконання:

- учасникам пропонується попередньо підготувати короткий опис свого профілю в обраній соціальній мережі, зосередившись на ключових рисах образу (варто зазначити, що опис має бути структурованим за категоріями: візуальний вигляд, публікації, активність у коментарях);
- під час виконання вправи кожен учасник представляє свій опис усній презентації;
- проводиться колективний аналіз: кожен з присутніх висловлює свої враження щодо відповідності онлайн-образу реальному «я» підлітка;
- завершується вправа рефлексією, під час якої відбувається обговорення того, як онлайн-образ може впливати на самооцінку та сприйняття особистості іншими членами групи.

1.2 Вправа «три медіа-факти про мене»

Мета: сприяти критичному мисленню учасників через аналіз власних медіа-фактів, що відображають їхню ідентичність, з метою виявлення дисонансу між особистістю та її цифровим відображенням.

Час: 15 хвилин

хід виконання:

- завдання полягає у виборі трьох «медіа-фактів» (наприклад, публікації, фотографії, коментарі), які підліток вважає найхарактернішими для свого образу;

- учасники записують свої факти із зазначенням контексту (коли і чому було створено, як сприймалося оточенням);
- в ході обговорення в групі проводиться аналіз: дискусія зосереджується на тому, чи відображають ці факти реальний характер учасника та як вони можуть бути тлумачені з різних перспектив;
- завершення справи супроводжується груповою рефлексією, де кожен порівнює власний досвід із спостереженнями інших учасників.

1.3 Рефлексія у колі «що я дізнався про себе»

Мета: сприяти систематизації особистих висновків після аналізу власної цифрової ідентичності, підвищити усвідомлення власних медіа-поведінкових моделей.

Час: 15 хвилин

хід виконання:

- після завершення попередніх вправ проводиться обговорення у колі, де кожен учасник ділиться особистими висновками та відкриттями;
- модератор стимулює дискусію запитаннями типу «як ви вважаєте, що вплинуло на формування вашого онлайн-образу?»;
- проводиться аналіз дискусійних точок зору, окреслюючи позитивні та негативні аспекти цифрової ідентичності;
- завершується сесія формуванням особистого «медіа-маніфесту», що окреслює підходи до вдосконалення медіа-присутності.

2. Емоції, агресія та вплив контенту

2.1 Вправа «емоційний фон новин»

Мета: дослідити емоційну складову інформаційного контенту та його вплив на психоемоційний стан підлітків, розвинути вміння усвідомлено реагувати на емоційно забарвлені повідомлення.

Час: 10 хвилин

хід виконання:

- ведучий готує коротку відеопрезентацію або добірку новинних заголовків із різних інформаційних ресурсів із підкресленням емоційної насиченості тексту;
- учасники дивляться матеріал та записують свої перші емоційні реакції, акцентуючи увагу на тому, які саме емоції викликають окремі повідомлення;
- проводиться групове обговорення, де кожен підкреслює, як новини вплинули на його настрій, та аналізуються стилістичні особливості мовлення засобів масової інформації.

2.2 Вправа «стоп-агресія» (аналіз коментарів/постів)

Мета: розвинути критичне мислення при взаємодії з інформаційним простором, навчити підлітків виявляти та аналізувати агресивні елементи в комунікації, а також знаходити шляхи дезактивації конфліктних ситуацій.

Час: 20 хвилин

хід виконання:

- група розбивається на малі підгрупи, кожна з яких отримує зразки коментарів або постів із агресивним чи провокаційним змістом (цей матеріал може бути підібраний заздалегідь ведучим із реальних медіа-ресурсів з акцентом на різні типи агресії: вербальну, саркастичну, інтригуючу);
- учасникам пропонується проаналізувати емоційне забарвлення тексту, виявити ключові елементи агресивної риторики, а також обговорити, як на їхню думку, можна було б змінити повідомлення для зниження конфліктності;
- кожна підгрупа презентує свої результати, після чого проводиться загальне обговорення, під час якого розглядаються можливості трансформації агресивного контенту в конструктивну комунікацію.

2.3 Дискусія «чи впливає контент на мій настрій?»

Мета: стимулювати учасників до самосвідомого аналізу впливу інформаційного контенту на емоційний стан, сприяти розумінню механізмів емоційної регуляції у сучасному інформаційному середовищі.

Час: 15 хвилин

хід виконання:

- ведучий відкриває дискусію питанням щодо зв'язку між споживанням інформації та змінами в настрої;
- підлітки мають можливість висловити свої власні спостереження та обговорити кейси з особистого досвіду;
- модератор стимулює аналіз причинно-наслідкових зв'язків, застосовуючи наукову термінологію (наприклад, «емоційне резонування», «когнітивний дисонанс», «ефект підсилення емоційного стану»);
- завершується дискусія підсумковим формулюванням загальних висновків щодо впливу різних типів контенту на психоемоційне благополуччя.

3. Мій характер у медіапросторі

3.1 Тест-рефлексія «який я у соцмережах»

Мета: об'єктивно оцінити власні особливості поведінки та самовираження в цифровому середовищі, виявити можливі протиріччя між реальним характером та віртуальним образом.

Час: 10 хвилин

хід виконання:

- учасникам пропонується пройти стандартизований тест із запитаннями, що відображають аспекти соціальної взаємодії, схильності до експресії, рівень самоконтролю;
- аналіз тестових результатів проводиться як індивідуально, так і в груповому форматі, що дозволяє виявити характерні особливості онлайн-поведінки;

- проводиться порівняльний аналіз отриманих даних із самооцінкою, що стимулює подальший критичний аналіз власного іміджу в мережі.

3.2 Вправа «інформаційні межі»

Мета: встановити усвідомлені межі взаємодії з інформаційним простором, визначити рівень доступності особистих даних та можливі ризики їх публікації.

Час: 20 хвилин

хід виконання:

- учасникам надається завдання окреслити, яку інформацію вони готові/не готові розміщувати у мережі, із зазначенням причин такого вибору;
- проводиться індивідуальна робота з аналізом прикладів з особистої практики, де відбувається оцінка ризиків публікації чутливої інформації;
- групова дискусія спрямована на обговорення можливих наслідків порушення особистих інформаційних меж із застосуванням термінології з галузі кібербезпеки та конфіденційності даних;
- завершальним етапом є формулювання особистих правил медіа-взаємодії, що ґрунтуються на результатах аналізу.

3.3 Вправа «що я дозволяю — що обмежую»

Мета: сприяти глибокому усвідомленню особистих меж у цифровому середовищі та формуванню відповідального підходу до публікації особистої інформації;

Час: 15 хвилин

хід виконання:

- учасникам пропонується скласти дві таблиці: в першій фіксувати інформацію, яку вони готові публікувати, в другій – інформацію, яка є неприпустимою для розголосу;

- проводиться аналіз різниці між категоріями з поясненням мотиваційних факторів (психологічна безпека, соціальні норми, правові аспекти);
- відбувається обговорення в групі з акцентом на можливість перегляду власних підходів до комунікації в медіапросторі.

4. Комунікативні навички та медіавзаємодія

4.1 Рольова гра «коментар без конфлікту»

Мета: навчити підлітків конструктивній комунікації через моделювання реальних ситуацій, де необхідно уникати конфронтації в цифровому середовищі;

Час: 20 хвилин

хід виконання:

- група розбивається на невеликі підгрупи, кожна з яких отримує завдання змоделювати конфліктну ситуацію у коментарях до публікації;
- кожен учасник отримує окрему роль (медіатор, автор повідомлення, критик тощо) із завданням відтворити сценарій діалогу;
- після виконання сценарію проводиться аналіз ефективності використаних стратегій деескалції конфлікту, обговорення альтернативних підходів із застосуванням комунікативних теорій (наприклад, активного слухання та асертивної поведінки).

4.2 Вправа «я чую – я відповідаю»

Мета: розвинути навички активного слухання та емоційної взаємодії, навчити правильно інтерпретувати інформаційні потоки та давати адекватний вербальний відгук;

Час: 15 хвилин

хід виконання:

- учасники діляться на пари; один учасник ділиться своїм переживанням або актуальною проблемою, інший, практикуючи активне слухання, перефразовує почуте;

- завдання повторюється декілька разів із зміною ролей для отримання різностороннього досвіду;
- під час загального обговорення аналізуються прийоми ефективного комунікування з використанням понять вербальної та невербальної комунікації.

4.3 Дебати «бути собою онлайн – це як?»

Мета: стимулювати критичне мислення щодо індивідуальних стилів самовираження в цифровому середовищі, розглянути плюси та мінуси автентичності у віртуальному спілкуванні;

Час: 10 хвилин

Хід виконання:

- учасники діляться на дві групи: одній групі пропонується аргументувати важливість автентичності, іншій – підкреслити необхідність певного коригування поведінки в залежності від контексту;
- кожна група готує та презентує свої аргументи з використанням методів критичного аналізу соціальних медіа, посиляючись на приклади з реальної практики та наукові дослідження;
- завершується дебатна сесія загальним підведенням підсумків із виявленням найбільш переконливих аргументів щодо формування онлайн-особистості.

5. Інформаційна безпека та особиста відповідальність

5.1 Міні-лекція «медіаграмотність – моя суперсила»

Мета: ознайомити підлітків із концепцією медіаграмотності як ключовим компонентом безпечного цифрового простору, формувати розуміння особистої відповідальності у взаємодії з інформацією;

Час: 10 хвилин

хід виконання:

- викладач проводить презентацію, що містить основні поняття медіаграмотності, аналіз поточних ризиків інформаційного простору та способи їх мінімізації;
- лекція супроводжується використанням слайдів із прикладами реальних кіберінцидентів та їх наслідків для особистої безпеки;
- під час лекції використовуються інтерактивні елементи: питання до аудиторії, короткі опитування, що стимулюють мислення щодо особистих дій у цифровому середовищі.

5.2 Вправа «червоні прапори в інформації»

Мета: навчити підлітків виявляти ознаки недостовірної або шкідливої інформації в медіапросторі та розвивати здатність прогнозувати наслідки її споживання;

Час: 20 хвилин

хід виконання:

- учасникам пропонується проаналізувати обране інформаційне повідомлення, при цьому виділити елементи, що можуть бути «червоними прапорами» (наприклад, надмірна емоційність, відсутність перевірених джерел, використання маніпулятивних технік);
- проводиться робота у малих групах із оформленням таблиці, де описуються виявлені ознаки, їх можливі наслідки та способи верифікації інформації;
- кожна група презентує свої результати, після чого відбувається обговорення щодо загальних підходів до аналізу інформаційного потоку.

5.3 Створення пам'ятки «мої правила в медіапросторі»

Мета: сформувати у підлітків чітке розуміння власних правил поведінки в цифровому середовищі, сприяти набуттю практичних навичок з безпечної взаємодії з інформацією;

Час: 15 хвилин

хід виконання:

- учасникам пропонується індивідуально або в групах створити пам'ятку із переліком особистих правил, що забезпечують позитивну взаємодію з медіа (правила можуть включати критерії достовірності, норми комунікації, способи реагування на агресивний контент);
- під час оформлення пам'ятки учасники повинні аргументувати вибір кожного правила, посилаючись на приклади з попередніх вправ та теоретичних концепцій медіаграмотності;
- завершальне обговорення включає загальний аналіз створених пам'яток із рекомендаціями щодо вдосконалення цифрової поведінки та формування стабільних принципів взаємодії з інформаційним простором.